

Joost den Hertog

3691802

Masterscriptie Geschiedenis: educatie en communicatie

Universiteit Utrecht

Begeleider: Frans Willem Lantink

Aantal woorden:

Om Europa te beschermen tegen het gevaar

Machtsbalans in Europa tijdens de congressen van Wenen, Troppau, Laibach en Verona, 1814-1822

Om Europa te beschermen tegen het gevaar is een vrije vertaling van: *'pour garantir l'Europe des dangers qui pourront encore la menacer'* uit het alliantie verdrag dat gesloten werd tussen Oostenrijk en Groot-Brittannië op 20 november 1815.¹ Gelijke verdragen werden gesloten met Pruisen en Rusland. Op dezelfde dag werd de Tweede Vrede van Parijs gesloten na het verlies van Frankrijk bij Waterloo.

Afbeelding titelpagina:

Een karikatuur van de vertegenwoordigers tijdens het congres van Wenen in 1814. Van links naar rechts: Talleyrand (Frankrijk), Castlereagh (Groot-Brittannië), Franz I (Oostenrijk), tsaar Alexander I (Rusland), Friedrich Wilhelm III (Pruisen), Willem I (Nederlanden) en Murat (Napels). Boven de hoofden van Franz I, Alexander I en Friedrich Wilhelm staat de tekst *ils balancent*: 'zij balanceren'. *Bibliothèque nationale de France*.

¹ 'Traité entre la Grande-Bretagne et l'Autriche, conclu à Paris le 20 Novembre 1815', in: Clive Parry (red) *Consolidated Treaty Series Volume 65. 1815-1816* (New York 1969) 296.

Samenvatting

Tijdens het congres van Wenen in 1814-15 was door de grootmachten van Europa, Rusland, Oostenrijk, Pruisen, Frankrijk, en Groot-Brittannië, de basis gelegd voor een samenwerking waarin de mogendheden gezamenlijk de Europese politiek domineerden. De klassieke lezing van het post-napoleontische tijdperk is dat de mogendheden in Wenen een statisch machtsevenwicht hadden bereikt, waarin de onderlinge verhoudingen vastlagen en enkele decennia onveranderlijk waren. In deze scriptie wordt die visie uitgedaagd, door te stellen dat het ingrijpen door de grootmachten in de liberale revoluties van 1820 in Spanje en het Koninkrijk der Beide Siciliën aanleiding had gegeven tot een verandering van het karakter van het machtsevenwicht in Europa. Door de Europese samenwerking tijdens en na de congressen van Troppau (1820), Laibach (1821) en Verona (1822) te beschouwen in het licht van theorie over machtsevenwicht wordt duidelijk dat de statische balans van machten die in Wenen was vastgelegd, al na enkele jaren plaats maakte voor een zeer dynamisch machtsevenwicht. In het eerste hoofdstuk wordt de balans van machten die in Wenen tot stand was gebracht en theorie over machtsevenwicht toegelicht. Het tweede en derde hoofdstuk behandelen het tot stand komen van de ingrepen door de grootmachten in de liberale revoluties van respectievelijk de Beide Siciliën en Spanje, tijdens congressen van Troppau, Laibach en Verona. De vergelijking tussen het machtsevenwicht dat in Wenen was bereikt en de balans van machten die tijdens de congressen van 1820-22 ontstond, maakt duidelijk dat een statisch machtsevenwicht in de jaren twintig van de negentiende eeuw plaats maakt voor een dynamische balans.

Dankwoord

Tijdens het schrijven van een scriptie is het soms lastig om tegelijk oog te houden voor de dagelijkse realiteit op de werkvloer die zich niet afspeelt in de vroege negentiende eeuw, maar in het contact met puberende leerlingen op school. Om die reden was het schrijven van dit onderzoek vaak lastig te combineren met het geven van geschiedenislessen tijdens mijn werk op de GSG Leo Vroman. Daarom is het des te prettiger wanneer bieden tot een goed einde gebracht zijn. Ik maak graag van deze gelegenheid gebruik om Frans Willem Lantink te bedanken voor zijn hulp bij de totstandkoming van deze scriptie. Ik kan me voorstellen dat het niet ideaal is om een student te begeleiden die zich richt op onderwijs en niet op onderzoek. Dat je me hebt geholpen om het niveau van de scriptie te waarborgen en daarbij oog hebt gehad voor mijn ambities in het onderwijs en mijn werk, heb ik als erg prettig ervaren.

De docenten van het educatieve deel van mijn master hebben niet bijgedragen aan dit onderzoek, maar wel aan mijn groei als docent, waarvoor ik heb wil bedanken. Het is niet altijd prettig om (tot in den treuren) je eigen voortgang te moeten evalueren, maar het heeft mij laten zien wat ik kan en wat ik moet verbeteren om een goede docent te worden. In het bijzonder wil ik graag Mieke Kers bedanken, voor het zo helder en vriendelijk mogelijk bewoorden wat er beter moet én wat er al goed is.

Mijn dank aan iedereen die het geduld heeft gehad om mijn probeersels te lezen en eenzame afzondering in de bibliotheek te tolereren. En tenslotte dank aan opa voor alle geschiedenis boeken die ik heb gekregen, bij dezen geef ik graag een historisch werk terug.

Joost den Hertog

Utrecht, 25 augustus 2016.

Inhoudsopgave

<i>Inleiding</i>	5
Het onderzoek – Het congressysteem en het Concert van Europa in wetenschappelijke literatuur – Liberale revoluties en drie congressen – <i>Histoire Croisée</i>	
<i>Hoofdstuk 1: Machtsbalans vanaf 1812</i>	16
Coalitie tussen vier grootmachten – Machtsevenwicht en theorie – Congres van Wenen – Samenwerking en machtsbalans 1815-1820	
<i>Hoofdstuk 2: De congressen van Troppau en Laibach</i>	32
De alliantie onder druk – Een Russisch-Oostenrijkse samenwerking	
<i>Hoofdstuk 3: Het congres van Verona</i>	39
Alexanders hernieuwde plannen – Franse ongebondenheid – Een nieuwe balans	
<i>Conclusie</i>	49
<i>Literatuur</i>	53

Inleiding

In 1820 werden de conservatieve machten van Europa opgeschrikt door opstanden in de periferie. In Spanje en het Koninkrijk der Beiden Siciliën braken revoluties uit onder leiding van veteranen uit de napoleontische oorlogen die streden voor de invoering van de liberale grondwet die in 1812 in Cadiz door de liberale *Cortes* was opgesteld. Enkele jaren eerder was tijdens het Congres van Wenen (1814-1815) door de Europese grootmachten vormgegeven aan de politieke inrichting van Europa in het post-Napoleontische tijdperk. De herinneringen aan de Franse onrusten vanaf 1789 en de daaropvolgende Napoleontische overheersing van Europa lagen in 1820 nog vers in het geheugen, waardoor de grootmachten weinig sympathie koesterden voor de Spaanse en Napolitaanse revoluties. In een serie congressen in Troppau (Opava, Tsjechië), Laibach (Ljubljana, Slovenië) en Verona werd door de mogendheden besloten over het lot van de Zuid-Europese opstanden. De wijze waarop de uiteindelijke ingrepen door Oostenrijk en Frankrijk in respectievelijk de Beide Siciliën en Spanje tot stand kwam, zou gevolgen hebben voor het karakter van de samenwerking tussen de Europese grootmachten in de decennia die erop volgden.

Het onderzoek

In dit onderzoek wordt beschreven hoe de totstandkoming van het ingrijpen door Frankrijk en Oostenrijk in de liberale revoluties van Spanje en de Beide Siciliën het internationale machtsevenwicht in Europa beïnvloed heeft. Voor beide opstanden geldt dat tijdens een congres waar de vijf Europese mogendheden aanwezig waren, bepaald werd dat een troepenmacht de revoluties een halt toe zou roepen. De totstandkoming van de besluitvorming tijdens deze congressen was bepalend voor de ontwikkeling van het karakter van het machtsevenwicht in Europa. Met dit onderzoek wordt een antwoord gevonden op vraag: 'Heeft het ingrijpen in de revoluties van 1820 in Spanje en het Koninkrijk der Beiden Siciliën, zoals bepaald tijdens de congressen van Laibach, Troppau en Verona, het karakter van het Europese machtsevenwicht in het post-Napoleontische tijdperk veranderd?' Om deze vraag te beantwoorden, wordt aandacht besteed aan opeenvolgende ontwikkelingen. Ten eerste wordt de totstandkoming en het karakter van de internationale machtsbalans voorafgaand aan de revoluties van 1820 besproken. Hiertoe wordt het ontstaan van de Pentarchie, of Quintupel Alliantie, (de Quadrupel Alliantie, waar Frankrijk zich in 1818 bij aan sloot) en de ideologische en politieke standpunten van deze internationale samenwerking toegelicht en kort vergeleken met het machtsevenwicht in Europa in de achttiende eeuw. Deze vergelijking maakt duidelijk hoezeer de coalitie van mogendheden zoals vastgelegd tijdens de congressen van Chaumont en Wenen gezien kan worden als het begin van een keerpunt in de politieke geschiedenis in Europa.

Door de alliantie van Europese mogendheden vanaf de laatste coalitieoorlog tot het uitbreken van de Spaanse revolutie in 1820 te bespreken, kunnen conclusies getrokken worden over het karakter van machtsbalans in Europa in aanloop naar de revoluties in Spanje en de Beide Siciliën. Over de vorm van het post-napoleontische machtsevenwicht in Europa is in wetenschappelijke literatuur uitgebreid geschreven. In grote lijnen is het debat verdeeld in twee kampen. Enerzijds is de klassieke lezing van de machtsbalans dat de mogendheden de macht zodanig verdelen dat geen van de grootmachten alleen de andere staten kan overheersen. Anderzijds stellen Singer en Small dat machtsevenwicht gedefinieerd moet worden als een situatie waarin de positieve en negatieve relaties van twee of meer staten ten opzichte van elkaar gelijk zijn. Door het machtsevenwicht vanaf de totstandkoming van de anti-Napoleontische alliantie te vergelijken met het machtsevenwicht tijdens en na de congressen van Troppau, Laibach en Verona in het licht van wetenschappelijke theorie over machtsbalans, kan bepaald worden of deze veranderd is door het ingrijpen in de revoluties in Spanje en het Koninkrijk der Beide Siciliën.

Het uitbreken van deze revoluties dwong de mogendheden een standpunt in te nemen ten aanzien van een eventueel optreden door de grootmachten in deze opstanden. Tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona werden de Oostenrijkse en Franse interventies vastgelegd. Gedurende deze drie congressen werden verschillen duidelijk in de interpretatie van de coalitie door de verschillende mogendheden. De uiteenlopende visies op de samenwerking tussen de grootmachten zouden consequenties hebben voor de samenwerking tussen de mogendheden. Vanaf 1822 werden geen congressen meer belegd zoals in de acht jaren ervoor gebeurd was. Kleinschaliger conferenties, waar niet alle mogendheden steeds bij aanwezig waren, kwamen hiervoor in de plaats. Bovendien werden allianties tussen slechts enkele grootmachten steeds gebruikelijker. De samenwerking tussen de grootmachten vanaf het congres van Verona zal in het licht van de theorie over machtsevenwicht worden beschouwd. Op die manier wordt duidelijk of het karakter van de machtsbalans vanaf 1822 verschilde van het karakter van het machtsevenwicht zoals die tijdens het congres van Wenen was vormgegeven. Hiermee wordt een antwoord gevonden op de vraag: 'Heeft het ingrijpen in de revoluties van 1820 in Spanje en het Koninkrijk der Beiden Siciliën, zoals vormgegeven tijdens de congressen van Laibach, Troppau en Verona, het karakter van het Europese machtsevenwicht veranderd?'

Het congressysteem en het Concert van Europa in wetenschappelijke literatuur

'Balance of power' is zoals het weer, schreef Edward Gulick in 1955: *'everybody talks about it, but few do anything about it.'*² Deze observatie snijdt in het huidige wetenschappelijke debat over machtsbalans nog steeds hout. In de wetenschappelijke literatuur wordt een geïnstitutionaliseerde en statische machtsbalans in het post-napoleontische tijdperk vaak als gegeven aangenomen. In zowel klassieke als recente wetenschappelijke werken die machtsbalans in de negentiende eeuw behandelen, wordt 1814-1815 beschouwd als de aanzet voor een periode van politieke stabiliteit. Naar deze fase van de Europese geschiedenis wordt ook wel verwezen als het Concert van Europa of het Concert der Mogendheden. Over het precieze einde van de periode bestaat onenigheid onder historici, sommigen plaatsen het in het revolutiejaar 1848, terwijl anderen het Concert een levensduur van honderd jaar toeschrijven, door de Eerste Wereldoorlog als einde te beschouwen.³ Welke gebeurtenis of ontwikkeling ook beschouwd wordt als het einde van het Concert van Europa, het congres van Wenen wordt gezien als de bakermat van een relatief harmonieuze fase in post-Napoleontische tijdperk, waardoor het geldt als draaipunt in de politieke geschiedenis van Europa. Brian Vick noemt het congres *'a pivotal moment'* en *'the basis for a regime of international security guarantees'*, met blijvend effect op de rest van de negentiende eeuw.⁴ Hiermee impliceert hij wat Michael Sheehan expliciet maakt. Het congres van Wenen geldt volgens Sheehan als een afscheid van het achttiende-eeuwse machtsbalans, waarin de garantie van de soevereiniteit van elke staat niet voldoende was gebleken om de rust in Europa te bewaken. In de achttiende-eeuwse balans streefde elke staat ernaar het eigen grondgebied zoveel mogelijk te vergroten, totdat het door een macht van gelijke grootte tegen zou worden gehouden.⁵ In dit systeem kon, volgens Sheehan, de expansiedrift van Frankrijk vanaf 1791 floreren. De onrust die zich als gevolg hiervan over Europa verspreidde, overtuigde de staatslieden van Europa van de noodzaak verandering door te voeren: *'[This] led them to believe that an equilibrium should be consciously created among the great powers, which would make it extremely difficult, if not impossible, for a future bid for hegemony to be successful. The French successes after 1792 led them to believe that the eighteenth-century balance of power mechanisms had proved*

² Edward V. Gulick, *Europe's Classical Balance of Power. A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft* (New York 1955) v.

³ Onder andere Bridge en Roy noemen 1848 het einde van de *'Classical period'*, terwijl bijvoorbeeld Langhorne juist 1914 als einde van het Concert van Europa beschouwt. F. Roy Bridge en Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System. 1815-1914* (Londen 1980) 20-47, Richard Langhorne, *The Collapse of the Concert of Europe. International Politics 1890-1914* (Cambridge 1981).

⁴ Brian Vick, *The Congress of Vienna. Power and Politics after Napoleon* (Cambridge 2014) 333.

⁵ Michael Sheehan, *Balance of Power. History and Theory* (Londen 1996) 112.

*inadequate for the task.*⁶ Met de leidende rol in Europa die grootmachten zichzelf hadden toebedeeld in Wenen, is de grootste verandering in 1814/15 genoemd. Over de status van de grootmachten ten opzichte van de overige staten in Europa, bestaat consensus onder historici. Chris Brown vat dit als volgt samen: *'At the Congress of Vienna in 1814/15 the four major allies who had defeated Napoleon – Austria, Great Britain, Prussia and Russia – constituted themselves as a directorate to re-order the affairs of Europe, wisely inviting the restored King of France to join their club.'*⁷ In andere woorden, de vijf grootmachten namen de leidende rol in Europese politiek op zich, een functie die zij in de achttiende eeuw niet vervuld hadden.⁸ Het gevolg van de rol die de mogendheden zichzelf hadden aangemeten was tweevoudig; niet alleen hadden de mogendheden privileges in internationale politiek, ook moesten zij de onderlinge verhoudingen reguleren om het bestuur van Europa door de grootmachten te garanderen.⁹ Tijdens congressen later in kleinschaliger conferenties werden afspraken gemaakt tussen de grootmachten, die door de overige staten in Europa aangenomen moesten worden. Richard Elrod constateert daarom terecht dat overeenstemming tussen de vijf mogendheden effectief de minder machtige staten in Europa, zoals de het Koninkrijk der Nederlanden, Zweden en Spanje, buitenspel zette.¹⁰ Tijdens het congres van Wenen eigenden de grootmachten zich een collectieve macht toe zoals dat in de Europese geschiedenis nog niet eerder voor was gekomen.

De politieke samenwerking tussen de grootmachten door bijeenkomsten tijdens congressen in de periode van 1814 tot 1822 staat wel bekend als het congressysteem. De grootmachten kwamen op ad hoc basis bijeen om tot besluitvorming omtrent ontwikkelingen in Europa te komen. Deze congressen werden gezien als logische opvolgers van het congres van Wenen.¹¹ Diverse historici hebben de plaats van het congressysteem in het Concert van Europa beschouwd. Robert Jervis omschrijft het congressysteem als een *'security regime'*, waarin de grootmachten dezelfde normen en procedures volgden, zonder dat een hogere autoriteit deze afdwong.¹² De grootmachten maakten

⁶ Sheehan, *Balance of Power*. 124.

⁷ Chris Brown, 'Do Great Powers have Great Responsibilities? Great Powers and Moral Agency', *Global Society* 18 (2004) 1, 5-19, aldaar 7.

⁸ Jörn Leonhard, *Die Büchse der Pandora. Geschichte der Ersten Weltkriegs* (München 2014) 34-35.

⁹ Ian Clark, *The Hierarchy of States. Reform and resistance in the international order* (Cambridge 1993) 114.

¹⁰ Richard B. Elrod, 'The Concert of Europe: A Fresh Look at an International System', *World Politics* 28 (1976) 2, 159-174 aldaar 163.

¹¹ Ibidem 163, Castlereagh verwees regelmatig naar de post-napoleontische congressen als *'Reunions'*, om de continuïteit met het congres van Wenen te benadrukken.

¹² Robert Jervis, 'Security Regimes', *International Organization* 2 (1982) 36, 360-368.

concessies en volgden niet blindelings hun eigen belangen.¹³ Jervis ziet het congressysteem als de sterkste vorm van een 'security regime'. Tijdens het Concert, dat een langere levensduur kende, volgden de mogendheden dezelfde normen en procedures, door samenwerking als vruchtbaarder te beschouwen dan oorlog. Jervis beschouwt het congressysteem als een onderdeel van het Concert van Europa, waarin de onderlinge relaties tussen de mogendheden het duidelijkst waren vastgelegd. Louise Richardson volgt dezelfde redenering: *The Concert's norms were: self-restraint; consultation in time of crisis; willingness to act together (and its corollary), refusal to act unilaterally; and constant assurances of one another of their pacific intent and commitment to the maintenance of stability*.¹⁴

De meeste historici volgen de lijn van Jervis en Richardson. Zo beschreef Charles Kupchan het belangrijkste gevolg van Concert als: *'the powerfull pacifying effects of self-binding and co-binding'*.¹⁵ Het Concert van Europa was een samenwerking waarin de grootmachten zichzelf beperkten om zo de rust en onderlinge verhoudingen te stabiliseren. In dit systeem was de periode 1814-1822 de meest stabiele fase, maar wat betreft het politieke stelsel was de periode vanaf 1822 niet verschillend van het congressysteem. Deze visie is uitgedaagd door historici die zich afzetten tegen het idee dat de grootmachten zich steeds inhielden in Europese aangelegenheden om zo de goede vrede te bewaren. In plaats daarvan trekken zij het bestaan van het congressysteem als zodanig in twijfel. Zij stellen dat de grootmachten steeds hun eigen belangen nastreefden, in plaats van rekening te houden met elkaars belangen. In Wenen werden, volgens hen, de invloedsferen van de verschillende mogendheden bepaald. Elke grootmacht kreeg een deel van het totaal, waardoor geen van de vijf grootmachten ontevreden kon zijn. Het resultaat was, in de woorden van Branislav Slanchev: *'(...) the Concert system was self-enforcing to the degree that the territorial distribution structured the incentives of the great powers such that their equilibrium behavior was to maintain the Vienna settlement*.¹⁶ De verdeling van de invloedsferen en grondgebied was zodanig, dat een verandering ervan door een van de grootmachten onvermijdelijk zou leiden tot een direct conflict tussen één of meerdere van de overige mogendheden. Een dergelijk conflict was niet in het belang van de mogendheden, waardoor allen zich onthielden van dergelijke veranderingen en het systeem 'self-enforcing' bleek. De verdeling van

¹³ Jervis, 'Security Regimes' 360-368.

¹⁴ Louise Richardson, 'The Concert of Europe and Security Management in the Nineteenth Century', in Helga Haftendorn, Robert O. Keohane en Celeste A. Wallander (ed), *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space* (Oxford 1999) 53.

¹⁵ Charles A. Kupchan, *How Enemies Become Friends. The sources of stable piece* (Oxford 2010) 189.

¹⁶ Branislav L. Slantchev, 'Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium', *Security Studies* 4 (2006) 14, 565-606, aldaar 590-591.

invloedsferen zoals die in Wenen was vastgelegd, wordt op deze manier als basis voor het gedrag van de mogendheden aangewezen.

De twee visies op het congressysteem en het Concert van Europa verklaren de afwezigheid van conflict op verschillende wijze, maar schrijven hetzelfde politieke karakter toe aan de periode 1814-1822 als aan de decennia die erop volgden. Het post-napoleontische tijdperk wordt als politiek homogeen en statisch beschouwd. Omdat de revoluties van 1820 de eerste grote uitdaging vormden voor de alliantie sinds de overheersing van Europa door Napoleon en omdat het congres van Verona als definitief einde wordt beschouwd van het congressysteem, opent het evalueren van het veranderende karakter van het machtssevenwicht door het ingrijpen in de revoluties van 1820 een nieuw aspect in de wetenschappelijke discussie over machtssevenwicht in de vroege negentiende eeuw. Door de wetenschappelijke theorie over machtsbalans te combineren met de samenwerking van de Europese mogendheden voor, tijdens en na de congressen van Troppau, Laibach en Verona wordt de aanname getoetst dat het machtssevenwicht in de vroege negentiende eeuw statisch was. De wisselende allianties tussen mogendheden vanaf 1822 suggereren niet zozeer een statisch, maar juist een dynamisch machtssevenwicht in Europa.

Het bovenstaande laat zien dat over de alliantiepolitiek in Europa vanaf 1814-1815 de afgelopen twintig jaar diverse werken verschenen zijn. Deze behandelen voornamelijk het congres van Wenen en de daaropvolgende politieke verhoudingen in Europa. Voorbeelden hiervan zijn de overzichtswerken over het congres van Wenen, zoals die van Adam Zamojski (2007) en Mark Jarrett (2013). Waar historici zich recentelijk gebogen hebben over het congressysteem, het Concert van Europa en machtsbalans in het post-napoleontische tijdperk, kan niet hetzelfde gezegd worden van de congressen van Troppau, Laibach en Verona. Deze belangrijkste studies over deze congressen zijn geschreven in de jaren zestig en zeventig (Kissinger, 1957; Schroeder, 1962; Nickols, 1971). Ook over de revoluties van 1820 in Spanje en de Beide Siciliën is, vergeleken met andere, bekendere Europese revoluties, relatief weinig wetenschappelijke literatuur verschenen. Dit zou te maken kunnen hebben met de geringe invloed van de revoluties op het verloop van de Europese geschiedenis in het geheel. Voor dit onderzoek is literatuur gebruikt die inzicht geeft in de ontwikkeling van de Europese alliantie van mogendheden en theorie over machtsbalans. Het doel van dit onderzoek is om het wetenschappelijke debat over machtssevenwicht in het post-napoleontische tijdperk nieuw leven in te blazen. Hiertoe zijn de ontwikkelingen in de Europese alliantie beschouwd in het licht van twee verschillende theorieën over machtsbalans. De literatuur die is gebruikt, is voornamelijk secundair, het onderzoek is bedoeld om een nieuw licht te schijnen op bestaande kennis over machtssevenwicht in de vroege negentiende eeuw. Enkele primaire bronnen, zoals verdragen en memoires, worden gebruikt om ontwikkelingen in de Europese allianties te verduidelijken.

Liberaal revolutionair en drie congressen

De Europese samenwerking was in de eerste jaren na Wenen niet gestuit op hindernissen die de balans in Europa op de proef stelden. Pas in 1820, toen in Spanje en de Beide Siciliën twee revoluties uitbraken en eenzelfde liberaal grondwet uitriepen, ontstond debat over de vorm van de alliantie en rechten waar het aanspraak op kon maken. De revoluties werden gevolgd door een reeks congressen in Troppau (1820), Laibach (1821) en Verona (1822). Als gevolg van deze congressen werd besloten tot ingrijpen in de revoluties in de Beide Siciliën en Spanje door respectievelijk Oostenrijk en Frankrijk. De manier waarop deze ingrepen tot stand kwamen, is veelzeggend voor de manier waarop de samenwerking tussen de vijf grootmachten zich had ontwikkeld.

Het gedachtegoed van de revoluties in Spanje en de Beide Siciliën is zonder twijfel liberaal en is niet los te zien van ontevredenheid over het absolutistische bestuur van de Bourbon monarchen tijdens de restauratie. Het verzet tegen het bestuur van de Spaanse koning Fernando VII is deels het gevolg van de Franse overheersing van Spanje, van 1808 tot 1814. Joseph Napoleon, broer van de Franse keizer en koning van Spanje, bracht revolutionaire en napoleontische instituties naar Spanje, door een grondwet te introduceren en feodalisme en de inquisitie af te schaffen.¹⁷ De verfransing van Spanje leidde tot een tweedeling die tot de revolutie in 1820 het land zou kenmerken. Liberalen bestreden aanhangers van de Bourbons en de wijdverspreide anti-Franse sentimenten stonden in sterk contrast met de ideeën van de *afrenchados*, de pro-Franse 'verfransden', die met name in het leger te vinden waren.¹⁸ Joseph Napoleon slaagde er tot zijn terugkeer naar Frankrijk in 1814 niet in om heel Spanje aan zijn gezag te onderwerpen. Grote gebieden werden bestuurd door guerrillastrijders van diverse achtergronden en met zeer uiteenlopende ideologieën. In het zuiden werd aan de Atlantische kust in Cadix door de liberale *Cortes* in ballingschap een grondwet uitgebracht in strijd met het Franse regime. Dit document zou de liberale beweging in Zuid-Europa de komende jaren vorm sturing geven. In deze grondwet werd Fernando VII, *el rey deseado*, als legitieme koning van Spanje aangedragen. Dat hij zich in de rol van constitutioneel koning niet kon vinden, werd duidelijk toen hij de liberale *Cortes* zes weken na zijn terugkeer uit ballingschap ontmantelde en de grondwet af te schafte om de absolutistische monarchie te herstellen. Tijdens de restauratie slaagde Fernando er niet in de liberale beweging in Spanje te breken. Zonder de onvoorwaardelijke steun van het leger voor de monarchie kende Spanje meerdere opstanden in de jaren 1814-20. Hoewel uitgesproken steun van de bevolking voor liberale initiatieven ontbrak, heerste met name in het leger onvrede over het conservatieve

¹⁷ Charles J. Esdaile, *Spain in the Liberal Age. From Constitution to Civil War, 1808-1939* (Oxford 2000), 26.

¹⁸ Raymond Carr, *Spain. 1808-1939* (Oxford 1966) 111, 117.

regime van Ferdinando, wat aanleiding zou geven voor officier Rafael del Riego om in op 1 januari 1820 een opstand te beginnen.¹⁹

De politieke situatie voorafgaand aan de revolutie van 1820 in de Beide Siciliën, de *mezzogiorno* en het eiland Sicilië, die vanaf 1759 onder één monarch verenigd waren, was te vergelijken met die van Spanje. Dat wil zeggen dat ook in Zuid-Italië het napoleontische bewind revolutionaire instituties introduceerde en het land verdeelde in verschillende ideologische facties.²⁰ Vanaf 1815, toen de napoleontische koning van Napels, Napoleons zwager Joachim Murat, verslagen was, keerde koning Ferdinand I vanaf Sicilië terug naar Napels om de kroon van de Beide Siciliën definitief te verenigen. Ook hij herstelde de pre-napoleontische instituties van het absolutisme, maar in veel beperktere mate dan zijn neef Ferdinando VII in Spanje.²¹ In plaats daarvan was in beperkte vorm ruimte voor enkele verlichte instituties die onder de Franse overheersing ingesteld waren, waardoor het belastingsysteem bijvoorbeeld tot de meest effectieve van Europa behoorde.²² Toch was ook in de Siciliën het leger een bolwerk van ontevredenheid en bovendien zorgden de clandestiene Carbonari voor een organisatie waarin de liberale burgerij zich kon verenigen en zich kon verzetten tegen het absolutistische bestuur van Ferdinand.²³ In juli 1820 brak in het koninkrijk een revolutie uit, waarin generaal Guglielmo Pepe, ook een veteraan van de napoleontische oorlogen, een voortrekkersrol zou spelen.

Diverse werken over de revoluties van 1820 in Spanje en de Beide Siciliën behandelen de politieke situatie in de beide landen. De vergelijkende studies van Richard Stites en Jens Späth over de revoluties zijn de meest recente voorbeelden.²⁴ Späth richt zich met name op het liberale karakter van de opstanden van 1820. Centraal in zijn betoog staat de opvallende rol die de grondwet van Cadiz hierbij speelt in met name de Siciliën, waar deze grondwet voor 1820 niet van kracht was geweest. Hiermee schetst hij een beeld waarin duidelijk verbanden liggen tussen de revoluties in 1820. Späth spreekt van een constitutie-cultuur in Spanje en de Siciliën, terwijl Stites de revoluties expliciet

¹⁹ Richard Stites, *The Four Horsemen Riding to Liberty in Post-Napoleonic Europe* (Londen 2014); Jens Späth, *Revolution in Europa 1820-23*, (Londen 2014) 53.

²⁰ Michael Broers, *The Napoleonic Empire in Italy, 1796-1814. Cultural Imperialism in a European Context?* (New York 2005) 14, 100.

²¹ Jens Späth, *Revolution in Europa 1820-23. Verfassung und Versungskultur in den Königreichen Spanien, beider Sizilien und Sardinien-Piemont* (Keulen 2012) 131.

²² John A. Davis, *Conflict and Control: Law and Order in Nineteenth-Century Italy* (Londen 1988) 134; Marta Petrusewics, 'Before the Southern Question: "Native" Ideas on Backwardness and Remedies in the Kingdom of Two Sicilies, 1815-1849' in Jane Schneider (red.), *Italy's "Southern question"* (New York 1998) 27-50, aldaar 29.

²³ Davis, *Conflict and Control*, 137

²⁴ Richard Stites, *The Four Horsemen*.

beschrijft als twee afzonderlijke ontwikkelingen. Hoewel hij in zijn conclusie oog heeft voor de 'liberale internationale', richt Stites zijn betoog hoofdzakelijk op de oorzaken en het verloop van de revoluties in eigen context. Hiermee is veel minder oog voor de overeenkomsten en dwarsverbanden tussen de revoluties dan in het betoog van Späth. Zowel Stites als Späth beschouwen het reactionaire en statische karakter van de Europese mogendheden als een gegeven. Toch kan de Pentarchie niet gezien worden als een homogeen geheel. De belangen van de grootmachten in het Concert van Europa liepen sterk uiteen. Bovendien werd al voor de revoluties van 1820 duidelijk dat de mogendheden verschillende ideeën hadden over het karakter en de doelstellingen van de alliantie. Dit onderzoek richt zich op de vraag of het ingrijpen in de revoluties van Spanje en de Beide Siciliën het internationale machtsevenwicht beïnvloed heeft. De visie van de grootmachten op de mate waarin de 'liberale internationale' verantwoordelijk was voor het uitbreken van de revoluties is daarvoor van belang.

De centrale rol die Stites toewijst aan de grondwet van Cadiz wijst op de overeenkomsten tussen de Spaanse en Siciliaanse revolutie. In een conservatieve lezing van de grondwet van Cadiz stelde Gabriel Paquette dat de Iberische constitutionele traditie in de geschiedschrijving vooral is gezien als een afgezwakte versie van de Engels-Franse constituties; voor vernieuwing moest niet gekeken worden naar Spanje en Portugal.²⁵ Dit beeld is het gevolg van de versmelting van liberale waarden met de prerevolutionaire instituties die in de grondwet van Cadiz is vastgelegd. De grondwet is zodanig opgesteld dat het in de verlichte traditie de vrijheid van het volk en de soevereiniteit van de natie garandeert.²⁶ De *Cortes* vormde het belangrijkste vertegenwoordigende orgaan, terwijl de lokale machtsverhouding grotendeels in stand gehouden werd. Tegelijkertijd werd niet getracht de macht van de katholieke kerk onvoorwaardelijk in te perken, zoals de tijdens de Franse revolutie wel gedaan was. In plaats daarvan werd het katholicisme als staatsgodsdienst ingesteld en verankerd in de instituties van de restauratie.²⁷ De grondwet van Cadiz was, kortom, zonder twijfel een liberale grondwet, maar met handreikingen aan de gevestigde orde. Dat het geïmplementeerd werd in zowel Spanje als de Beide Siciliën benadrukt de sterke overeenkomsten tussen de beide revoluties.

Tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona, respectievelijk gehouden in 1820, 1821 en 1822, is besloten over het lot van de revoluties in de Siciliën en Spanje. Gedurende deze congressen werd duidelijk dat van een onvoorwaardelijke consensus tussen de Europese mogendheden geen sprake was. De Britse bezwaren tegen interventie in de Siciliën en Spanje leidden tot een botsing van de belangen van Groot-Brittannië en Oostenrijk. De verwijdering die ontstond

²⁵ Gabriel Paquette, 'Introduction: Liberalism in the Early Nineteenth-century Iberian World', *History of European Ideas* 41 (2015) 2 152-165, aldaar 160.

²⁶ *Constitution Política de la Monarquía Española. Promulgada en Cádiz á 19 Marzo de 1812*, Art. 1-2.

²⁷ *Ibidem*, Art. 169, 173 en 366.

tussen de mogendheden werd al duidelijk tijdens het congres van Troppau, waar zowel de Britten als de Fransen geen gevolmachtigde vertegenwoordigers afvaardigden. In Troppau moest besloten worden over het lot van de Siciliaanse revolutionairen. Lord Stewart, de Britse vertegenwoordiger in Troppau, had bezwaren tegen het ingrijpen in de liberale revolutie door de alliantie, terwijl de Franse afvaardiging een minder duidelijke agenda kende. Het resultaat van de tegenstellingen tussen de verschillende mogendheden was een verklaring die slechts ondertekend werd door de Russen, Pruisen en Oostenrijkers. Tijdens het congres van Laibach, enkele maanden later, was duidelijk geworden dat een breuk tussen Groot-Brittannië en de overige mogendheden onvermijdelijk was geworden. De Fransen stuurden, in tegenstelling tot het eerdere congres, gevolmachtigde afgevaardigden naar Laibach. Terwijl de Britten bleven protesteren tegen ingrijpen in de Siciliën door de mogendheden, werd koning Ferdinand door het revolutionaire parlement in Napels afgevaardigd om de Siciliaanse belangen te behartigen. Bij zijn aankomst in Laibach bleken zijn liberale sympathieën echter flinterdun en verzocht hij de mogendheden om de revolutie de kop in te drukken. Hiermee was het lot van de revolutie bezegeld. Na het neerslaan van de revolutie in de Siciliën, wendden de mogendheden zich tot Spanje. Tijdens het congres van Verona werd duidelijk dat het ingrijpen door Oostenrijk in Italië weinig had veranderd aan de verhoudingen tussen de mogendheden. Groot-Brittannië hield vast aan de bezwaren die zij in Troppau en Laibach al geuit hadden tegen het ingrijpen door de mogendheden. Desalniettemin werd door de Fransen, Pruisen, Oostenrijkers en Russen besloten tot ingrijpen. De manier waarop de ingreep tot stand kwam, verwijderde Frankrijk van de overige drie mogendheden. Hiermee kwam definitief een einde aan de Europese consensus die in Wenen tot stand gekomen was. Het betekende een einde van de Quintupel Alliantie, maar niet per se een einde aan de Europese machtsbalans. Het meningsverschil tussen de verschillende mogendheden over de aard van de alliantie en de daaropvolgende breuk roept de vraag op hoe het machtsevenwicht vanaf 1822 te karakteriseren valt.

Histoire Croisée

Het onderzoek behandelt het machtsevenwicht in Europa dat tijdens het congres van Wenen tot stand was gebracht en de balans die een aantal jaar later tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona ontstond en beschouwt de beide systemen in het kader van theorie over machtsevenwicht. Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt tussen twee verschillende politieke systemen, Op deze manier kan een antwoord gevonden worden op de vraag of het machtsevenwicht in Europa veranderd is door de totstandkoming van het ingrijpen in de revoluties van 1820. Hiermee wordt getoetst of er een causaal verband bestaat tussen de totstandkoming van het ingrijpen in de liberale revoluties en een verandering van het karakter van het machtsevenwicht in Europa.

Een belangrijk bezwaar tegen een vergelijkende studie is dat objecten die bestudeerd worden niet onafhankelijk zijn, maar elkaar beïnvloeden.²⁸ Zeker in diachrone studies, waarin de ontwikkeling van processen in de loop van een bepaalde periode wordt bestudeerd, kunnen opeenvolgende gebeurtenissen niet los van elkaar worden beschouwd. Michael Werner en Bénédicte Zimmermann stellen daarom dat een vergelijkend onderzoek eendimensionaal is en het verleden onterecht simplificeert.²⁹ In plaats daarvan biedt de door hen geïntroduceerde *histoire croisée* ruimte de nuances en wederzijdse beïnvloeding van de bestudeerde objecten: ' (...) *entities and objects of research are not merely considered in relation to one another but also through one another, in terms of relationships, interactions and circulation.*'³⁰ Zonder een handreiking te bieden voor de praktische implementatie van *histoire croisée*, stellen Werner en Zimmermann dat bij het bestuderen van het verleden oog moet zijn voor de manier waarop personen en instituties veranderen door relaties en processen.³¹ Dit betekent volgens Jürgen Kocka echter niet dat de vergelijkende methode volledig afgeschreven kan worden. In vergelijkend onderzoek moet plaats worden gemaakt voor de wederzijdse beïnvloeding en verandering van de bestudeerde objecten die door *histoire croisée* wordt benadrukt, terwijl ook geaccepteerd zal moeten worden dat een vergelijking een analytische constructie is die per definitie een bepaalde scheiding van objecten vereist.³²

Omdat de vergelijking tussen het machtsevenwicht van voor 1820 en de balans tijdens en na de congressen van Troppau, Laibach en Verona vorm gegeven is door dezelfde grootmachten en bovendien door veelal dezelfde staatslieden, is er sprake van het vergelijken van twee systemen die niet los van elkaar te zien zijn. Het is niet mogelijk om de verbanden te negeren die bestaan tussen de twee machtsevenwichten die vergeleken worden in dit onderzoek. Ontwikkelingen vanaf het congres van Wenen tot aan het Congres van Verona hebben geleid tot een verandering van het machtsevenwicht. De onderlinge relaties van de verschillende grootmachten en staatslieden en de ontwikkelingen in deze staten hebben bijgedragen aan de manier waarop het machtsevenwicht zich heeft ontwikkeld. In dit onderzoek zal daarom expliciet aandacht worden besteed aan de wederzijdse beïnvloeding van de grootmachten.

²⁸ Jari Marjanen, 'Undermining methodological nationalism: Histoire croisée concepts as transnational history', in: Mathias Albert ea. (red), *Transnational Political Spaces: Agents - Structures - Encounters* (New York 2009) 239-263, aldaar 245.

²⁹ Michael Werner en Bénédicte Zimmermann, 'Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity', in: *History and Theory* 45 (2006) 1, 30-50, aldaar 38.

³⁰ Ibidem 38.

³¹ Ibidem 39

³² Jürgen Kocka, 'Comparison and Beyond', in: *History and Theory* 42 (2003) 1, 39-44, aldaar 44.

Hoofdstuk 1: Europese alliantie 1813-1820

De decennia na de val van Napoleon staan bekend als een relatief kalme periode in de Europese geschiedenis. Zeker in vergelijking met de roerige jaren ervoor was vanaf 1815 sprake van een verhoudingsgewijs vredige fase. De traditionele lezing van deze periode is dat de rust in Europa gebaseerd was op een *'balance of power'*, een balans van machts. Deze balans was vormgegeven in Wenen in 1814 en 1815 tijdens het bekende congres. Hier kwamen de overwinnaars én Frankrijk bijeen om te beraadslagen over de toekomst van het continent. Om te voorkomen dat een van de grootmachten nogmaals de soevereiniteit van de overige mogendheden zou kunnen bedreigen, zoals Frankrijk dat twee decennia had gedaan, werden afspraken gemaakt die bindend waren voor alle partijen. In de jaren die erop volgden was sprake van actieve samenwerking tussen de vertegenwoordigers van de grote staten, tijdens congressen waar de grootmachten vertegenwoordigd waren. De afspraken die in Wenen gemaakt werden, bepaalden het karakter van de balans van macht in Europa tot in ieder geval de revoluties van 1820. De rol van staten met een minder grote invloed in Europa, waaronder Spanje en de Beide Siciliën, was in Wenen beperkt. De mate waarin deze relatief kleine machten invloed uit konden oefenen op internationale ontwikkelingen was afhankelijk van de overeenstemming tussen de grote mogendheden. Omdat de eendracht onder de mogendheden groot was tijdens het congres van Wenen, genoten de minder invloedrijke staten verhoudingsgewijs weinig invloed.

Coalitie tussen vier grootmachten

Het desastreuze verlies van de *Grande Armée* in Rusland had een einde gemaakt aan de ongemakkelijke vrede tussen Napoleon en de overige grootmachten op het vasteland van Europa. De terugtrekkende Fransen werden door Europa heen op de voet gevolgd door oprukkende Russische troepen. Het leger van tsaar Alexander I (1801-1825) was veruit het grootste van de mogendheden. Dit was een van de redenen dat Rusland het meeste bij zou dragen aan de oorlogsinspanningen van de zesde anti-napoleontische coalitie. Alexander was een energiek en onrustig man, die op autocratische wijze over zijn rijk regeerde. Hij belichaamde de curieuze versmelting van absolutistische en verlichte idealen die Europa kenmerkte in het begin van de negentiende eeuw. Als leider van het Russische Rijk onderdrukte Alexander krachtig liberale opstanden in zijn rijk. Bovendien was hij een uiterst vroom man, die de basis zou leggen voor het christelijke en antirevolutionaire samenwerkingsverband tussen de christelijke monarchen van Europa, de Heilige Alliantie. Toch stond Alexander open voor de mogelijkheid een grondwet toe te staan in zijn rijk en was hij niet onwelwillend

ten opzichte van vrijhandel.³³ Deze eigenaardige mengeling van waarden, gecombineerd met zijn veranderlijke en beïnvloedbare karakter, maakte van de Russische leider een onvoorspelbare factor in de Europese politiek. Na het terugtrekken van de Franse troepen uit Rusland greep Alexander het militaire initiatief en begon een opmars die zou eindigen in Parijs. Deze militaire campagne was gericht tegen het Napoleontische regime én de revolutionaire idealen die het voorstond.³⁴ Naast het omverwerpen van Napoleon streefde Alexander ernaar het hertogdom Warschau te om te vormen tot een koninkrijk, waarvan hij zelf de monarch zou worden.³⁵ Het zou hierdoor een autonoom maar niet onafhankelijk deel van het Russische Rijk worden.³⁶

Deze eventuele uitbreiding van de Russische macht naar het westen verontrustte de Pruisische machthebbers onder leiding van de onzekere koning Friedrich Wilhelm III. Anders dan Alexander had de Pruisische koning een aarzelend karakter en ontweek hij het liefst onrust in zijn koninkrijk.³⁷ Tijdens het oprukken van de Russische troepen door Pruisen gaf Alexander orders in naam van Friedrich Wilhelm, zonder hem te consulteren. Op deze manier bedreigde Rusland de soevereiniteit van de koning, die Frankrijk verzocht troepen te sturen om te helpen Alexander terug te dringen, maar hierop geen antwoord ontving van Napoleon.³⁸ Pruisen was, net als de andere Duitse staten, direct beïnvloed door de Franse overheersing. Politieke neutraliteit in Europese conflicten, waaraan het tot en met het einde van de derde coalitieoorlog in 1805 vast had gehouden, had ervoor gezorgd dat Pruisen niet bij de napoleontische oorlogen betrokken was geraakt en Hannover kon annexeren. Maar de opmars van Napoleon in de Zuid-Duitse staten en de oprichting van de Rijnbond, waarin Duitse vazalstaten van Napoleon werden verenigd, had ervoor gezorgd dat Pruisen, in de woorden van Thomas Nipperdey en Daniel Logan, '*suffered a decisive loss of power and the capacity to act*'.³⁹ Het nieuws dat Napoleon Hannover terug wilde geven aan Groot-Brittannië had de ondergeschikte rol van Pruisen ten opzichte van Frankrijk bevestigd. Om de eigen positie in Europa te beschermen, sloot Friedrich Wilhelm zich aan bij de vierde anti-napoleontisch coalitie. Doordat Pruisen in het najaar van 1806 genadeloos was verslagen bij Jena en Auerstadt werd het gedwongen een alliantie met Frankrijk aan te gaan en was het in praktijk een vazalstaat geworden, met als belangrijkste taak het leveren van troepen aan de

³³ Adam Zamoyski, *Rites of Peace. The Fall of Napoleon & The Congress of Vienna* (Londen 2007), 16.

³⁴ Charles Webster, *The Congress of Vienna* (Londen 1934) 22.

³⁵ Tim Chapman, *The Congress of Vienna: origins, processes, and results* (Londen 1998) 99.

³⁶ Gulick, *Europe's Classical Balance of Power*, 220.

³⁷ Webster, *The Congress of Vienna*, 25.

³⁸ Zamoyski, *Rites of Peace*, 29.

³⁹ Thomas Nipperdey en Daniel Nolan, *Germany from Napoleon tot Bismarck. 1800-1866* (New Jersey 1983) 4.

Grande Armée.⁴⁰ De tweederangs status van Pruisen in Europa als gevolg van de Napoleontische dominantie in Europa leidde tot een wijdverbreide afkeer van alles wat Frans was en een Duits patriottisme dat zich niet liet beperken door de grenzen van Pruisen. Vertegenwoordigers van de Pruisische elite, zoals Wilhelm von Humbolt, Leopold von Løyen en Karl Heinrich vom Stein zetten zich aan de taak om Pruisen te moderniseren op educatief, militair en politiek gebied.⁴¹ Pruisen zou volgens hen een voorbeeldrol spelen voor andere Duitse staten om een sterk politiek blok te vormen tussen de grootmachten Frankrijk, Oostenrijk en Rusland in, met of zonder de leiding van Friedrich Wilhelm. Het optrekken van de Russen in 1812 bracht Friedrich Wilhelm daardoor in een lastige spagaat. Hij bevond zich tussen twee grootmachten met het vermogen zijn koninkrijk te vernietigen, zoals Frankrijk in 1806 pijnlijk duidelijk had gemaakt. Zijn roep om Franse troepen om zich te verdedigen tegen Alexanders legers leek niet verwezenlijkt te worden. Ondertussen naderende de Russische troepenmacht, met daarin een aanzienlijke hoeveelheid Duitse patriotten, waaronder de eerdergenoemde Karl Heinrich vom Stein en waren grote delen van het Pruisisch grondgebied al bezet. In februari 1813 zag Friedrich Wilhelm daarom geen andere mogelijkheid dan zijn partnerschap met Frankrijk op te geven voor Russische bondgenoten.

Het samenwerkingsverband tussen Rusland en Pruisen baarde de Oostenrijkse keizer Franz I en zijn minister van Buitenlandse Zaken, Klemens von Metternich, grote zorgen. Het Duitse nationalisme en de Russische ambities in het hertogdom Warschau bedreigden de balans in Midden-Europa, waar Oostenrijk domineerde.⁴² De alliantie tussen de Pruisen en Russen dreigde bovendien te leiden tot een overwinning op Frankrijk waaraan de Oostenrijkers niet bij hadden gedragen, waardoor Franz I in latere onderhandelingen mogelijk een zwakke positie in zou moeten nemen. De Oostenrijkse keizer was een behoudend man, die zich sterk afkeerde van verandering en zeker van revolutionaire ideologie. Als zijn belangrijkste vertegenwoordiger op het Europese politieke podium was het de taak van Metternich om Oostenrijk zijn dominantie rol in internationale politiek te bewaken door de eigen macht te vergroten én die van andere landen zoveel mogelijk te controleren. Vanaf het verlies van de Driekeizersslag bij Austerlitz 1805 tot de opmars van Rusland en Pruisen in 1813 was het meest voor de hand liggende beleid dat van een (gedwongen) alliantie met Frankrijk geweest. Door zich te verbinden met de sterkste macht in Europa kon Oostenrijk zijn eigen macht behouden. In 1813 werd echter duidelijk dat een samenwerking met Pruisen en Rusland tot de gunstigste positie voor de Oostenrijkers zou leiden. Door gewiekste diplomatie, die van Metternich de ongekroonde leider van Europa zou

⁴⁰ Zamoyski, *Rites of Peace*, 24.

⁴¹ *Ibidem* 31.

⁴² Gulick, *Europese's Classical Balance of Power*, 112.

maken, wist hij Oostenrijk te navigeren van een alliantie met Frankrijk, via neutraliteit en onderhandelingen over vrede, naar de diplomatiek aanvoerder van de ondertekenaars van het verdrag van Chaumont, waarin Groot-Brittannië, Pruisen, Rusland en Oostenrijk zich verenigden tegen Napoleontisch Frankrijk.⁴³

Tenslotte was Henry Robert Castlereagh als minister van buitenlandse zaken van Groot-Brittannië eind 1813 gevolmachtigd door het Britse kabinet afgevaardigd naar het vasteland om daar effectief vorm te kunnen geven aan de Britse belangen in Europa.⁴⁴ In tegenstelling tot de andere drie grootmachten hadden de Britten geen directe belangen op het vasteland. De politiek van Castlereagh richtte zich daarom vooral op het bewaken van de machtsbalans en het versterken van de Britse invloedssferen in Zuid-Europa. De troepen van de hertog van Wellington hadden Napoleons broer, Joseph Bonaparte, verdreven uit Spanje en bovendien hadden de Britten van oudsher een sterke positie in Portugal en Sicilië. Als geestelijk vader van het verdrag van Chaumont was Castlereagh vooral geïnteresseerd in een zo sterk mogelijke coalitie tegen Frankrijk.⁴⁵ De mogelijkheid dat de overige drie leden van de samenwerking op eigen houtje vrede met Napoleon zouden sluiten, gold als een rampscenario. De rol die Castlereagh voor ogen had, was die van een controleur van de alliantie van mogendheden. De belangrijkste bijdrage van de Britten aan de oorlogsinspanningen was het financieren van de legers van de mogendheden tegen de Fransen door de overige mogendheden te voorzien van de liquide middelen om hun troepenmacht op de been te houden.

De opmars van Rusland naar het westen bracht de grootmachten van Europa in beweging. Pruisen en Oostenrijk sloten zich, aangespoord door de onrust als gevolg van de Russische dreiging in Duitsland, aan bij de anti-napoleontische alliantie. Castlereagh was zich bewust van de zeer uiteenlopende belangen van de drie andere grootmachten en vreesde dat bilaterale verdragen tussen Frankrijk en één van de andere mogendheden de coalitie zou ondermijnen voordat deze goed en wel op gang was gekomen.⁴⁶ Het binden van de vier grootmachten in een alliantie in Chaumont in het voorjaar van 1814 beschouwde Castlereagh daarom als zijn geesteskind.⁴⁷ In dit verdrag werd de loyaliteit van de mogendheden aan elkaar vastgelegd, net als de bereidheid om de coalitie voort te zetten tot een bevredigend einde voor alle vier de grootmachten, zonder dat de staten afzonderlijk

⁴³ Zamoyski, *Rites of Peace*, 88.

⁴⁴ John Bew, *Castlereagh. Enlightenment, War and Tyranny* (Londen 2011) 330.

⁴⁵ John Charmley, 'Castlereagh and France', *Diplomacy and Statecraft* 17 (2006) 4, 665-673, aldaar 666.

⁴⁶ Bew, *Castlereagh* 337.

⁴⁷ *Ibidem* 370.

vrede met Frankrijk zouden sluiten:^{48 49} Bovendien werden in geheime artikelen afspraken gemaakt over aangelegenheden die alle vier de mogendheden aan gingen, waaronder de onafhankelijkheid en uitbreiding van de Nederlanden en de onafhankelijkheid van Spanje, de Italiaanse staten en de Zwitserse Confederatie. In Chaumont werd de basis gelegd voor de onderhandelingen in Wenen, maar belangrijker was de aanname dat Frankrijk een bedreiging voor de overige grootmachten zou blijven vormen, ook als de oorlog te een einde was gekomen. Hiermee committeerden de ondertekenaars van het verdrag zich aan een duurzame samenwerking.⁵⁰

Machtsevenwicht en theorie

De verschillende mogendheden in de nieuwgevormde Quadrupel alliantie hadden, kortom, bijzonder uiteenlopende belangen ten opzichte van Europa en elkaar. Centraal in de politiek van de mogendheden zoals hierboven beschreven, stond dat de macht van de individuele grootmachten in balans gebracht zou moeten worden om de stabiliteit van Europa te garanderen.⁵¹ Hiertoe werd tijdens het congres van Wenen bepaald op welke manier de militaire samenwerking van Chaumont kon worden getransformeerd in een internationale alliantie die de vrede en balans op het continent zou garanderen als de oorlog tegen Frankrijk tot een einde was gekomen.⁵² De basis van het internationale machtsevenwicht wordt in de academische literatuur betwist. Omdat een machtsbalans op uiteenlopende manieren kan worden gedefinieerd, zijn verschillende conclusies getrokken over het karakter van de balans die in Wenen tot stand gekomen is.⁵³ De basis voor de academische discussie ligt in de definiëring van het begrip macht. Het idee dat het in het directe belang van staten is om zo

⁴⁸ Norman Rich, *Great Power Diplomacy. 1814-1914* (New York 1992) 3-4.

⁴⁹ Art I. The High Contracting Parties above named solemnly engage by the present Treaty (...) to apply all the means of their respective States to the vigorous prosecution of the War against that Power [Frankrijk], and to employ them in perfect concert, in order to obtain for themselves and for Europe a General Peace, under the protection of which the rights and liberties of all Nations may be established and secured. (...) Art. II. The High Contracting Parties reciprocally engage not to negotiate with the common Enemy, nor to sign Peace, Truce, nor Convention, but with common consent. They, moreover, engage not to lay down their Arms until the object of the War, mutually understood and agreed upon, shall have been attained. 'Treaty of Union, Concert and Subsidy between Austria, Great Britain, Prussia and Russia, signed at Chaumont, 1 March 1814', in: *The Consolidated Treaty Series. Vol 63. 1813-1815*, red. Clive Parry (Londen 1969) 83-84.

⁵⁰ Henry Kissinger, *A World Restored* (Londen 1957) 132.

⁵¹ Douglas Dakin, 'The Congress of Vienna, 1814-1815, and its Antecedents' in: Alan Sked (red.), *Europe's Balance of Power 1815-1848* (Londen 1979) 14-33, aldaar 31.

⁵² Roy F. Bridge, 'Allied Diplomacy in Peacetime: The Failure of the Congress "System", 1815-1823' in: Alan Sked (red.), *Europe's Balance of Power 1815-1848* (Londen 1979) 34-53, aldaar 35.

⁵³ Dina A. Zinnes, 'An Analytical Study of the Balance of Power Theories', *Journal of Peace Research* 4 (1967) 3 270-288, aldaar 274.

veel mogelijk macht te vergaren en de deze vervolgens uit te oefenen, ligt volgens Michael Sheehan aan de basis van *the realist perspective* op internationale politiek.⁵⁴ Confrontaties tussen staten zijn, volgens deze uitleg van internationale politiek, onvermijdelijk maar hoeven niet per definitie militair van aard te zijn. Omdat er geen arbiter is in internationale politiek, moeten staten ernaar streven hun eigen macht steeds uit te breiden. Het concept 'macht' wordt in deze lezing overwegend uitgelegd als politieke macht, die het gevolg is van de militaire, diplomatieke en economische kracht van een staat. Anderzijds kan macht ook uitgelegd worden als het vermogen van staten om de eigen wil aan andere staten op te leggen. Deze twee definities van macht zijn relevant, omdat ze consequenties hebben voor het karakter van het internationale machtsevenwicht.

Het idee van een machtsbalans is, hoe deze ook gedefinieerd wordt, gebaseerd op de aanname dat de macht van staten in evenwicht met elkaar gebracht kan worden. Aanhangers van de *realist perspective* gaan ervan uit dat contrasterende belangen van staten die de balans vormgeven. Elk van de staten streeft naar het uitbreiden van de eigen macht. De macht van staten wordt in evenwicht gebracht door een of meerdere machten van gelijke grootte. Zinnes stelt dat er grofweg twee stromingen te herkennen zijn in de theorie over machtsevenwicht.⁵⁵ De eerste gaat ervan uit dat het machtsbalans ervoor zorgt dat de status quo die ontstaat tussen de verschillende deelnemers aan de balans in stand gehouden wordt. Het houdt de verschillende machten onder controle als een onzichtbare hand en zorgt dat geen van de staten dermate sterk wordt dat het een bedreiging vormt voor de onafhankelijkheid van de overige staten: Een machtsevenwicht is daarom '*such a "just equilibrium" in power among the members of the family of nations as will prevent one of them from becoming sufficiently strong to enforce its will upon others.*'⁵⁶ De samenstelling van de alliantie of allianties en de machtsverhoudingen tussen de verschillende staten kan verschillen. In deze definiëring van een machtsbalans, die de *realist perspective* onderschrijft, wordt uitgegaan van een gesloten systeem, waarin een bepaalde hoeveelheid macht op een zodanige manier verdeeld moet worden dat geen van de deelnemende staten aan de balans een overmacht krijgt over de andere staten. Voor de macht van de staten geldt dat deze gelijk verdeeld is over de deelnemers en dat die van elke staat afzonderlijk nooit groter is dan de opgetelde macht van de overige staten. Melvin Singer en David Small zetten zich in 1967 af tegen deze gangbare definitie, door een afwijkende omschrijving van machtsevenwicht op basis van een uitgebreide dataset te formuleren. Deze dataset is regelmatig

⁵⁴ Michael Sheehan, *Balance of Power. History and theory* (New York 1996) 6.

⁵⁵ Zinnes, 'An Analytical Study of the Balance of Power Theories', 270.

⁵⁶ Sidney B. Fay, 'Balance of Power', *Encyclopedia of the Social Sciences* (1937) 395-399, aldaar 396.

bijgewerkt, zonder de essentie van het betoog van Singer en Small te veranderen.⁵⁷ Zij veronderstelden dat de belangen van verschillende staten, ook als zij deel uitmaken van een bondgenootschap, steeds deels met elkaar in overeenstemming zijn en deels met elkaar in tegenspraak. De relaties tussen staten worden daardoor gekenmerkt door een spel van conflict en samenwerking.⁵⁸ De betrekkingen tussen verschillende staten worden vormgegeven door de conflicten en samenwerkingen tussen de verschillende staten. In tegenstelling tot de eerste omschrijving van een machtssevenwicht, gaan Singer en Small dus uit van positieve en negatieve relaties tussen de deelnemers aan de machtsbalans. De som van deze relaties leidt tot een neutraal machtssevenwicht, waarin positieve en negatieve relaties elkaar opheffen. Zo kunnen bijvoorbeeld drie verschillende staten, de staten A, B en C, een machtssevenwicht vinden. Staten A en B hebben gelijke handelsbelangen maar verschillen van mening over territoriale uitbreidingen. Hetzelfde geldt voor de relaties tussen de staten B & C en C & A, die gekenmerkt worden door zowel gelijke belangen als conflict. De som tussen de positieve en negatieve associaties van de staten ten opzichte van elkaar is daarom neutraal, waardoor volgens Singer en Small een machtssevenwicht ontstaat. Wanneer de conflicten of gedeelde belangen van staten verschuiven, vindt er een heroverweging van de machtsbalans plaats, omdat de som van de associaties tussen de staten niet meer neutraal is.

Sheehan stelt dat de eerste definitie van een machtsbalans, waarin de totale hoeveelheid macht verdeeld wordt over de deelnemende staten aan de balans, kenmerkend is voor het congressysteem zoals dat is vastgelegd in Wenen.⁵⁹ Dit machtssevenwicht heeft, volgens Sheehan, als belangrijkste doel te voorkomen dat een van de mogendheden de overige grootmachten kan domineren. De basis is dus niet zozeer het vinden van een balans, maar het kunnen controleren van elk van de mogendheden door de overige mogendheden. De meest voor de hand liggende onderdelen van het verdrag van Wenen die deze stelling onderschrijven zijn de maatregelen die genomen zijn om de macht van Frankrijk te beperken, bijvoorbeeld door de staten rond Frankrijk te versterken. Sheehan erkent wel dat de mogendheden er niet alleen op uit waren de eigen macht te vergroten, maar ook om een balans te vinden. Na de overwinningen in Leipzig en Waterloo hadden de mogendheden Frankrijk van elke vorm van macht kunnen ontdoen, maar in plaats daarvan werd ervoor gekozen de Fransen mild te straffen en hen in 1818 officieel op te nemen in het concert.

⁵⁷ Douglas M. Gibler en Meredith R. Sarkees, 'Measuring Alliances: The Correlates of War Formal Interstate Alliance Dataset, 1816-2000', *Journal of Peace Research* 41 (2004) 2, 211-222).

⁵⁸ Melvin Singer en David J. Small, 'Formal alliances, 1815-1939. A Quantitative Description', *Journal of Peace Research* 3 (1966) 1, 1-32.

⁵⁹ Sheehan, *Balance of Power*, 124.

Binnen de machtsbalans zoals die tot nu toe besproken is, wordt er logischerwijs uitgegaan van een balans die vorm gegeven wordt door de invloedrijkste staten. De rol van minder invloedrijke landen in een machtsevenwicht, zoals Spanje en de Beide Siciliën in de post-napoleontische decennia, is echter ook relevant voor dit onderzoek. Er is geen richtlijn voor het bepalen van de invloed van staten in een balans, deze wordt door algemene consensus bepaald.⁶⁰ De rol van staten met weinig invloed in internationale politiek is anders dan die van de grootmachten, doordat deze minder invloedrijke staten andere belangen hebben en die behartigen door de grote machten te bespelen.⁶¹ Andersom gebruiken de grote mogendheden de kleine mogendheden om de eigen invloed te ondersteunen en verstevigen. Een kleine mogendheid wordt per definitie zodanig, door het te beschouwen in relatie tot grote mogendheden. Een kleine mogendheid is klein, doordat het in potentie of in praktijk bedreigd wordt door het beleid van een of meerdere grote mogendheden. Rothstein stelt dat het gedrag van kleine mogendheden verschilt van dat van de grote mogendheden. De kleine mogendheden zijn volgens hem vooral geïnteresseerd in het consolideren van de macht en bezittingen die zij al in bezit hebben en niet in het uitbreiden daarvan. Zelfs wanneer kleine mogendheden proberen de politieke status quo te veranderen, zijn de doelstellingen bescheiden. Kleine mogendheden streven er niet naar het bestaande machtsevenwicht omver te werpen, maar slechts om deze op zeer beperkte schaal aan te passen.⁶²

De rol van de kleine mogendheden is, doordat zij bedreigd worden door of afhankelijk zijn van de grote mogendheden, altijd beperkt. Door het vestigen van de internationale samenwerking in het verdrag van Chaumont, werden alleen de mogendheden verenigd die in belangrijke mate bij konden dragen aan het terugdringen van Napoleon. De kleine staten werden hier niet bij betrokken, maar wel door beïnvloed. De politieke verhoudingen veranderden immers door de naderende val van Napoleon en de verschuiving van het grondgebied en invloed van de overwinnaars. Wanneer de solidariteit onder de grote mogendheden groot is, spelen de kleine mogendheden dus een ondergeschikte rol en zijn zij grotendeels afhankelijk van de beslissingen die niet mét hen, maar wel óver hen gemaakt werden. Omgekeerd is het, volgens Rothstein, zo dat wanneer de saamhorigheid van de grote machten klein is, de macht van kleine mogendheden toeneemt.⁶³ Een actie door een kleine mogendheid kan dan de internationale machtsbalans doen verschuiven. Het bekendste voorbeeld dat deze stelling

⁶⁰ Robert L. Rothstein, *Alliances and Small Powers* (New York 1968) 14.

⁶¹ *Ibidem* 29.

⁶² *Ibidem* 36.

⁶³ *Ibidem* 188.

onderschrijft is een conflict in de Balkan dat leidde tot een conflict tussen de grote mogendheden in 1914.

Congres van Wenen

In Wenen werd, na de val van Napoleon, door de overwinnaars vormgegeven aan de duurzame samenwerking waar in Chaumont de basis voor gelegd was. Tijdens de bijeenkomsten van de grote mogendheden tijdens het congres werd, vanzelfsprekend, niet gesproken over academische theorieën over machsevenwicht. De vertegenwoordigers hielden zich bezig met vraagstukken die het directe gevolg waren van politieke en militaire ontwikkelingen. Omdat de ontwikkelingen die plaats vonden tijdens het congres van Wenen te complex zijn om op in enkele pagina's te behandelen, worden slechts een aantal kwesties besproken. De onderlinge verhoudingen tussen de grootmachten, de positie van Frankrijk en de houding van de mogendheden ten opzichte van revoluties zijn van belang om de samenwerking tussen de grootmachten van Europa te duiden.

De basis van de samenwerking tussen de Quadrupel Alliantie was de gezamenlijke inspanning om de Franse dominantie in Europa terug te dringen.⁶⁴ Daarnaast hadden de staten, zoals aan het begin van dit hoofdstuk omschreven, elk een eigen agenda. Pruisen en Rusland zochten uitbreiding van het eigen grondgebied, Oostenrijk streefde naar uitbreiding van haar macht over staten in Midden- en Zuid-Europa, terwijl de Britten met name rust op het vasteland wilden. De eigen belangen van de mogendheden en het gezamenlijk streven naar voorkomen van hernieuwde Franse agressie bepaalde de uitkomst van het congres van Wenen. De verdeling van het vasteland van Europa kwam tot stand door een wedloop om invloed en grondgebied tussen Oostenrijk, Pruisen en Rusland. Tsaar Alexander kon, door zijn aanzienlijke militaire macht, vrij gemakkelijk het hertogdom Warschau omvormen tot een koninkrijk, waarvan hij zelf de koning zou zijn. De facto zou Polen daarmee deel worden van het Russische rijk. Ook Pruisen maakte aanspraak op dit gebied en vreesde bovendien de aanwezigheid van Rusland direct aan de eigen grens. Dit zou voor Pruisen verlies van macht en invloed betekenen, vergelijkbaar met de verhouding tussen Frankrijk en Pruisen een decennium eerder. Om dit te voorkomen, zocht Friedrich Wilhelm compensatie, die werd gevonden in de vorm van een annexatie van het koninkrijk Saksen. Hiermee kon Oostenrijk om voor de hand liggende redenen niet akkoord gaan, Pruisen zou een te grote macht in Duitsland vormen die de middelgrote staten zou kunnen domineren en zodoende de Oostenrijkse macht ondermijnen. Het leeuwendeel van de onderhandelingen rond het congres van Wenen werden daardoor ingenomen door het vinden van een balans van invloed en grondgebied tussen de mogendheden, waaraan met name door Castlereagh

⁶⁴ Chapman, *The Congress of Vienna* (Londen 1998) 24.

werd gewerkt.⁶⁵ Essentieel in deze onderhandelingen was dat de staten en gebieden waarover onderhandeld werd, geen noemenswaardige rol speelden. De grootmachten zochten naar een zodanige verdeling van macht, dat voor elke uitbreiding van het grondgebied door een van de mogendheden gecompenseerd zou moeten worden door de macht van de andere mogendheden uit te breiden.

Het resultaat van de maandenlange onderhandelingen was het toegeven van de mogendheden aan de wens van Alexander om Polen te vormen tot een koninkrijk waarvan de tsaar zelf koning zou worden. Pruisen werd gecompenseerd door de annexatie van een deel van groot Saksen, maar niet het hele koninkrijk. Bovendien werkten Pruisen en Oostenrijk samen aan de oprichting van de Duitse Bond, waarin de twee grootmachten de overhand hadden en geen beiden een beslissend overwicht kreeg.⁶⁶ De overige puzzelstukken van het congres vielen vrij snel op de juiste plaats. Oostenrijk bereikte de gewenste dominantie in Italië en de Balkan door uitbreiding van grondgebied en een serie vazalstaten, waaronder het koninkrijk der Beide Siciliën. De nadruk van de grootmachten op grondgebied is volgens Slantchev te verklaren, doordat het als belangrijkste bron van de macht van staten gold.⁶⁷ De verschillende oorlogen vanaf 1791 hadden van Europa een schone lei gemaakt waarop de grootmachten lijnen konden trekken. Het reguleren van het machtsevenwicht door de verhoudingen tot elkaar op het gebied van territorium en invloedssfeer in evenwicht te brengen gaf de grootmachten de mogelijkheid om conflicten in de toekomst te voorkomen. De inperking van Frankrijk door het terugbrengen van de grenzen naar de situatie van 1792 en een ring van bufferstaten bestaande uit onder andere de uitgebreide Nederlanden en Piëmont-Sardinië past in deze redenering, omdat de macht van Frankrijk beperkt werd door het terugdringen van het grondgebied en de Fransen niet direct de overige mogendheden konden bedreigen. Hiermee werd de Franse macht teruggebracht naar proporties die in evenwicht waren met die van de overige grootmachten. De uitkomsten in Wenen waren het gevolg van de wens van de mogendheden om conflict tussen de mogendheden te voorkomen, door een de garantie dat de grootmachten elkaars veiligheid en macht zouden verdedigen, in plaats van die te ondermijnen. Vick onderschrijft deze conclusie: *'(...) notions of collective guarantee and security rather than warfare took pride of place as the preferred mechanisms of conflict resolution'*.⁶⁸ In Wenen waren, kortom, afspraken gemaakt over de verdeling van macht onder de grootmachten, zodat de positie van elk van hen gewaarborgd werd.

⁶⁵ Zamoyski, *Rites of Peace*, 196.

⁶⁶ Enno E. Kraehe, *Metternich's German policy. Volume II, the Congress of Vienna, 1814-1815* (Princeton 1983) 366-400.

⁶⁷ Slantchev, *Territory and Commitment*, 569.

⁶⁸ Vick, *The Congress of Vienna*, 322.

De invloed van de grootmachten op de verdeling van grondgebied en invloedssferen in Europa was het gevolg van de niet eerder vertoonde dominantie van de mogendheden. Zowel tijdgenoten van de onderhandelaars als moderne historici hebben de staatslieden in Wenen hierom bekritiseerd. Pamela Pilbeam concludeerde terecht dat het belangrijkste principe achter de onderhandelingen lag in een opportunistische balans, waarin geen van de grootmachten meer zou krijgen dan de ander.⁶⁹ De belangen van de staten met minder macht werden daardoor ondergeschikt aan die van de grootmachten.

Zamoyski voegt daaraan toe dat de mogendheden pretendeerden te streven naar de legitieme orde, maar in praktijk Europa zodanig verdeelden dat de belangen van de grootmachten het beste gediend werden.⁷⁰ Een samenwerking door de grootmachten zorgde er volgens Zamoyski voor dat hun dominante positie bevestigd werd en de macht van de mogendheden zowel vergroot werd als in evenwicht gebracht met de macht van de overige grootmachten. Het resultaat hiervan was dat de legitimiteit van de heerschappij waar verschillende machthebbers zich op beriepen vaak genegeerd werden. De Fransen, vertegenwoordigd door de windvaan van de Franse politiek Talleyrand, benadrukten dat de prerevolutionaire en pre-napoleontische monarchen zoveel mogelijk in ere hersteld moesten worden. Dit standpunt lag voor de hand, omdat Louis XVIII pas in maart 1814 de definitieve steun van de coalitie had gekregen, terwijl hiervoor veel twijfels waren geweest over zijn competentie.⁷¹ Ook in Spanje en het Koninkrijk der Beide Siciliën werd een koning uit het huis Bourbon opnieuw aan de macht geholpen, zij het in het laatste geval pas na terugkeer van Napoleon na zijn eerste ballingschap op Elba. In veel andere gevallen was van een terugkeer van de prerevolutionaire monarchen geen sprake. Het herstel van de vele soevereine prinsdommen, hertogdommen en koninkrijken in Duitsland zou de politieke dominantie van Pruisen en Oostenrijk in de weg staan, waardoor de ruim driehonderd prerevolutionaire staten teruggebracht werden tot negenendertig.⁷² Alexander Sked concludeert daarom dat de grootmachten vooral handelden om de eigen belangen te behartigen.⁷³ Het principe van legitimiteit dat door Talleyrand werd aangedragen, diende slechts om de Bourbons te steunen en werd om die reden omarmd door de mogendheden. In veel andere gevallen was legitimiteit van heersers niet voldoende voor de grootmachten om hun rijk of positie te herstellen.

⁶⁹ Pamela Pilbeam, *Themes in Modern European History 1780-1830* (Londen 1995) 109.

⁷⁰ Zamoyski, *Rites of Peace*, 567.

⁷¹ Philip Mansel, *Louis XVIII* (Londen 1981) 167.

⁷² Chapman, *The Congress of Vienna*, 44.

⁷³ Alexander Sked, *Metternich and Austria. An Evaluation* (New York 2008) 57.

De aanwezigheid en invloed van Talleyrand in Wenen tonen aan dat Frankrijk door de grootmachten in de Quadrupel Alliantie direct na de val van Napoleon werd toegelaten tot het gezelschap mogendheden dat de dienst uitmaakte. Dit was tekenend voor de wil van de mogendheden om gezamenlijk de onderlinge politieke verhoudingen zodanig te vormen dat een duurzame stabiliteit in Europa tot stand gebracht kon worden. De milde maatregelen die tegen Frankrijk getroffen werden garandeerden dat Frankrijk op termijn wederom een volwaardig partner in de samenwerking van grootmachten in Europa zou kunnen worden.⁷⁴ Naast de inschikkelijke houding ten opzichte van Frankrijk is ook de verhoudingsgewijs tolerante attitude van de grootmachten ten opzichte van elkaars belangen noemenswaardig. Het gedeelde verlangen naar stabiliteit betekende dat het blindelings nastreven van de eigen belangen plaats moest maken voor een meer empathische houding ten opzichte van de overige mogendheden in de alliantie. Het gevolg was *'a seemingly principled formula for the division of the spoils and the potential for creating a more stable Europe with the blessings of peace'*.⁷⁵

De relatieve harmonie onder de grootmachten stond in sterk contrast met de houding van de staatslieden in Wenen ten opzichte van revolutionaire ideologie. Het name Franz I en Metternich verafschuwden de gewelddadige uitpattingen die de Franse Revolutie had voortgebracht en de bedreiging die dit vormde voor de gevestigde orde.⁷⁶ De Oostenrijkse delegatie in Wenen stond niet alleen in deze houding ten opzichte van revoluties. Ook de overige vertegenwoordigers keerden zich af van de excessen van de Franse Revolutie. Deze gedeelde sentimenten hebben geleid tot de conclusie van verschillende historici dat het reactionaire en antirevolutionaire gedachtegoed van Wenen de basis heeft gelegd voor de samenwerking tussen de grootmachten. *'The great powers were much helped towards their acceptance of the existing distribution of power by the effect on them of their belief that revolution had been the primary cause of the war. (...) After 1814, what states most feared was not another state, but the general consequences of revolution'*, schreef Richard Langhorne.⁷⁷ Volgens hem was de gemene deler van de grootmachten tijdens en na het congres van Wenen de angst voor revolutie. De positie van Louis XVIII in Frankrijk laat echter zien dat de mogendheden in beperkte mate ruimte boden aan de instituties die door revolutie een plaats in het politieke gestel van Europa gekregen hadden. Louis XVIII genoot immers niet dezelfde vanzelfsprekende macht als zijn onthoofde broer had gehad. In plaats van koning van Frankrijk werd hij onder de *Charte Constitutionnelle* van 1814,

⁷⁴ Thierry Lentz, *Le congrès de Vienne* (Parijs 2015) 15.

⁷⁵ Mark Jarrett, *The Congress of Vienna and its legacy: War and Great Power Diplomacy After Napoleon* (Londen 2014) 85.

⁷⁶ Sked, *Metternich and Austria*, 106.

⁷⁷ Langhorne, 'Reflections on the Significance of the Congress of Vienna', 316.

koning van de Fransen, waarmee geïmpliceerd werd dat de Rousseauiaanse wil van het volk aan de basis lag van het Franse koningschap. De *Charte*, een bijzonder behoudend document, kan gezien worden als een conservatieve middenweg tussen de idealen van de Franse Revolutie en het absolutisme van de Bourbons.⁷⁸ Het verzorgde een vertegenwoordigende vergadering, maar met vetorecht voor de koning. Het werd *Charte* genoemd in de monarchale traditie, maar Louis werd met zijn burgerlijke naam, Louis Stanislav-Xavier de France, genoemd. De *Charte* bouwde voort op de constitutionele traditie in Frankrijk. Ook in andere staten, zoals het Koninkrijk der Nederlanden, werd een grondwet opgesteld. Dat grondwetten en de rechten van burgers vast werden gelegd toonde aan dat de mogendheden de ogen niet sloten voor liberale en constitutionele sentimenten in Frankrijk. Het gedachtegoed van de staatslieden in Wenen was lang niet zo reactionair als vaak wordt aangenomen volgens Vick.⁷⁹

De terugkeer van Napoleon op 1 maart 1815 in Zuid-Frankrijk en het verlies van Napoleon bij Waterloo leidde tot de Tweede Vrede van Parijs, waar de eerder gemaakte afspraken tussen de grootmachten werden bevestigd. De belangrijkste aanvulling was de instelling van een geallieerd bezettingsleger in Frankrijk onder leiding van Wellington. Hiermee werd een extra waarborg tegen militaire dreiging verschaft en werd Louis XVIII de veiligheid gegarandeerd waarop hij zijn bestuur kon stabiliseren.⁸⁰ De uitkomst van het congres van Wenen en de Tweede Vrede van Parijs was een regeling van de verhoudingen van de grootmachten van Europa ten opzichte van elkaar. Het uitgangspunt van de mogendheden was niet zozeer een terugkeer naar een prerevolutionair politiek gestel in de staten van Europa, maar een stabiele relatie tussen de grootmachten. Grondgebied en invloedssferen werden zodanig verdeeld dat geen van de mogendheden de overige staten zou kunnen domineren. Het opnemen van Frankrijk in het systeem was hiervoor essentieel. Een te grote inperking van de macht van Frankrijk zou zeer waarschijnlijk leiden tot onrusten, die de stabiliteit zou doen wankelen voordat deze goed en wel begonnen was.

Machtsevenwicht in nasleep van het congres van Wenen

Het congres van Wenen geldt in de politieke geschiedenis van Europa als een omslagpunt. Niet alleen werd er afgerekend met de dominantie van Frankrijk, ook werd plaats gemaakt voor een nieuwe orde, het congressysteem. De grootmachten deelden in samenwerking de lakens uit in Europa. De belangrijkste kenmerken van het politieke systeem dat in Wenen gevestigd was, waren de nieuwe

⁷⁸ Jens Späth, *Revolution in Europa 1820-1823*, 96.

⁷⁹ Vick, *The Congress of Vienna*, 233.

⁸⁰ Thomas D. Veve, 'Wellington and the Army of Occupation in France, 1815-1818' in: *The International History Review* 11 (1989) 1, 98-108, aldaar 98.

status van de grootmachten en de samenwerking tussen alle vijf de mogendheden in internationale politiek.⁸¹ De grootmachten hadden de nadrukkelijke intentie om de onderlinge samenwerking te onderhouden. Hiertoe werd besloten om in de toekomst op bepaalde momenten (*à des époques déterminées*⁸²) bijeenkomsten te houden. Hoe deze momenten bepaald zouden worden, werd in het midden gelaten. In praktijk zouden de officiële toetreding van Frankrijk tot de Alliantie en de Zuid-Europese revoluties van 1820 aanleiding geven tot volgende congressen.

De mate waarin de alliantie haar macht kon laten gelden was op basis van de gesloten verdragen door de grootmachten enigszins in het midden gelaten. In Wenen waren, met name door Alexander, pogingen ondernomen om de alliantie te vormen tot een instituut met de macht om in te grijpen in elke staat in Europa, wanneer de belangen en stabiliteit van een van de mogendheden in het gedrang zou komen.⁸³ De alliantie zou feitelijk een arbiter en handhaver in Europa worden, wanneer de tsaar zijn zin zou krijgen. Met name Castlereagh verzette zich tegen een dergelijke constructie. In zijn ogen was de alliantie primair gericht tegen eventuele revolutionaire onrusten in Frankrijk en om de positie van Louis XVIII in Frankrijk te garanderen.⁸⁴ Om te voorkomen dat de alliantie meer zou omvatten, maakte Castlereagh aanpassingen in het door Rusland voorgestelde verdrag tussen de mogendheden dat gesloten werd in november 1815. Hij paste zinsneden in die op meerdere manieren geïnterpreteerd konden worden, tot grote frustratie van de Russische delegatie, die terecht vermoedde dat afspraken op basis van onduidelijkheden in de toekomst tot onenigheid tussen de mogendheden zouden kunnen leiden.⁸⁵ Castlereagh's inspanningen om het terrein waarop de alliantie zou opereren te beperken tot Frankrijk waren succesvol. De enige wijze afspraak die gemaakt werd over een eventuele gezamenlijke onderneming naar aanleiding van ontwikkelingen in Europa, was dat bijeengekomen zou worden tijdens congressen. In 1818 kwamen de grootmachten voor het eerst sinds het congres van Wenen bijeen in Aken om Frankrijk officieel toe te laten tot de alliantie. Hier probeerden de Russen de overige staten in de Quintupel Alliantie te overtuigen de macht van de samenwerking te vergroten. Alexander stelde wederom voor om de alliantie de volmacht te geven in te grijpen in revoluties en onrusten in heel Europa, dus ook in staten die geen deel uitmaakten van de

⁸¹ Clark, *The Hierarchy of States*, 114.

⁸² 'Traité entre la Grande-Bretagne et l'Autriche, conclu à Paris le 20 Novembre 1815, article VI', in: Clive Parry (red) *Consolidated Treaty Series Volume 65. 1815-1816* (New York 1969) 298.

⁸³ Jarrett, *The Congress of Vienna*, 166.

⁸⁴ Bew, *Castlereagh*, 410.

⁸⁵ De Russische ambassadeurs Ioannis Capodistrias en Andreas Razumovsky waren met name gefrustreerd over het gebruik van de term 'orde der dingen' (*l'ordre des choses*), wat zij als te vaag bestempelden. Jarrett, *The Congress of Vienna*, 167.

alliantie.⁸⁶ Dit zou de soevereiniteit van elke staat in Europa bedreigen en Alexander, die als enige van de grootmachten zijn staande leger niet verkleind maar juist vergroot had, een onevenredig grote macht in Europa maken.⁸⁷ Metternich en voornamelijk Castlereagh keurden het voorstel af, waardoor de bestaande afspraken tussen de mogendheden in Aken geconsolideerd werden.

De klassieke uitleg van de samenwerking tussen de grootmachten in de periode na het congres van Wenen, is dat een machtsevenwicht tot stand was gebracht waarin geen van hen de overige mogendheden kon domineren. Deze opvatting is meer recent uitgedaagd door Paul Schroeder, die de vraag opwierp of van een machtsbalans sprake kon zijn, wanneer de macht van de Britten en Russen zoveel groter was dan die van de overige mogendheden door respectievelijk de gunstige geografische ligging en maritieme macht van de Britten en de militaire kracht van de Russen.⁸⁸ Schroeder erkent dat in Wenen een internationale samenwerking werd vastgelegd die leidde tot relatieve rust in Europa, maar stelt dat dit niet het gevolg is van een machsevenwicht. Omdat de Russen en Britten zich niet hoefden te laten beperken door de macht van de overige mogendheden, zou geen sprake zijn van een machtsevenwicht. De macht van twee staten in Europa was volgens Schroeder veel omvangrijker dan die van de overige drie, waardoor geen balans mogelijk was. Hij maakt hiermee een sterk punt, maar gaat voorbij aan wat een machtsbalans precies is. Zoals eerder beschreven, is de macht van staten volgens de klassieke lezing, dat geen van de mogendheden meer macht heeft, dan de opgetelde macht van de overige staten. Het optreden van Rusland en Groot-Brittannië in Europa onderstreept dat beide staten niet de macht hadden alleen de overige staten te domineren. Rusland had vanaf de zesde coalitieoorlog laten zien militair superieur te zijn, maar was niet bij machte Italië tussen 1815 en 1820 uit de invloedssfeer van Metternich te drijven. Niet zozeer de militaire kracht van Oostenrijk of de Italiaanse staten was hiervoor doorslaggevend, maar de samenwerking tussen Groot-Brittannië en Oostenrijk om de invloed van Rusland te verminderen.⁸⁹ De gezamenlijke macht van Metternich en Castlereagh, die balans in Europa en dus in Italië wilden bewaren, was te veel voor Alexander. Schroeder maakt in zijn betoog een interessant punt, maar negeert de klassieke definitie van een machsevenwicht, waardoor zijn argumenten inhoud missen.

⁸⁶ Kissinger, *A World Restored*, 226, Rich, *Great Power Diplomacy*, 33, 34.

⁸⁷ De Russische staande leger nam tussen 1814 en 1818 toe met 200.000 troepen, van 600.000 naar 800.000. In dezelfde periode was het Franse leger geslonken van 600.000 naar 132.000 en het aantal Britse troepen was met 250.000 gelijk gebleven. Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers* (New York 1987) 99, 154.

⁸⁸ Paul W. Schroeder, *Systems, Stability and Statecraft. Essays on the International History of modern Europe* (New York 2004) 39.

⁸⁹ Alan J. Reinerman, 'Metternich, Alexander I, and the Russian Challenge in Italy', *The Journal of Modern History* 46 (1974) 2, 262-276, aldaar 270.

In de jaren na het congres van Wenen was weldegelijk sprake van een machtsbalans in Europa. De mogendheden gebruikten hun dominantie status in de internationale politiek om een verdeling van macht te vormen waarin een overheersing door een van de grootmachten onmogelijk was. De alliantie van grootmachten vanaf 1813 kan daarom het beste gekarakteriseerd worden als een samenwerkingsverband dat streefde naar een klassieke verdeling van macht. In Wenen werd een statisch machtsevenwicht bereikt, waarin de grootmachten gezamenlijk verantwoordelijk waren voor de relatieve rust in Europa. Hiermee werd afstand genomen van het machtsevenwicht van de achttiende eeuw, die gebaseerd was op verschuivende allianties van mogendheden.

Hoofdstuk 2: De congressen van Troppau en Laibach

De machtsbalans in Europa tussen de mogendheden die in Wenen gestalte had gekregen, was boven alles bedoeld als een manier om de macht van de deelnemers aan het concert ten opzichte van elkaar te controleren. Geen van de grootmachten zou de overige staten in de balans mogen overtreffen. De bijeenkomsten in de Oostenrijkse hoofdstad waren erop gericht een zodanige verdeling van grondgebied en invloed tot stand te brengen dat de vijf grootmachten elk een aanzienlijke invloed op de Europese politiek zouden genieten. In deze status quo waren alle staten gelijk, maar sommige staten meer gelijk dan andere. Met name Oostenrijk onder leiding van Metternich trok na het congres van Wenen steeds meer de leidende rol in Europa naar zich toe. Een van de eerste gelegenheden waarop het zijn invloed deed gelden, was in 1819, toen in de Duitse staten revolutionair gedachtegoed zich verspreidde in kranten en op universiteiten.⁹⁰ De directe aanleiding voor de Calsberg conferentie, waarin de Duitse staten zich bogen over de revolutionaire dreiging, was de moord op een vooraanstaand reactionair activist. De antirevolutionaire koorts die vervolgens door de Duitse staten waaide, werd handig door Metternich gebruikt om beginnend Duits constitutionalisme en liberalisme de kop in te drukken. Door strenge wetten en censuur in de Duitse staten af te dwingen, indien nodig ondersteund door militair ingrijpen door Oostenrijk, werden de Duitse staten, Pruisen voorop, gevormd tot een volgzzaam geheel. Oostenrijk werd de dominante partner in het duo-partnerschap van Pruisen en Oostenrijk in de Duitse Bond. Het feit dat Groot-Brittannië, Frankrijk en Rusland zich niet hadden kunnen mengen in Duitse aangelegenheden benadrukte deze Oostenrijkse suprematie in aangelegenheden in de Duitse Bond. Deze Oostenrijkse dominantie in Duitsland zorgde ervoor dat Pruisen, afgeschrikt van de liberale beweging, Oostenrijk gedwee zou volgen in zijn antirevolutionaire standpunten in de komende congressen.

De alliantie onder druk

Het afwenden van een schijnbare revolutie in de centraal gelegen Duitse staten stelde de mogendheden gerust. Het liberale gevaar leek, in ieder geval op de korte termijn, gepareerd. In dit licht kan ook de inactiviteit beschouwd worden van de mogendheden tijdens het uitbreken van de revolutie in Spanje. De opstand onder leiding van Riego in januari 1820 leek in eerste instantie niet te leiden tot acuut liberaal succes. Tot Ferdinando VII in maart trouw zwoer aan de grondwet van 1812

⁹⁰ Paul W. Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith* (Austin 1962) 15.

hield Metternich vol dat de legitieme monarch de revolutionaire beweging zou onderdrukken.⁹¹ Alexander daarentegen drong al aan op ingrijpen voorafgaand aan de knieval van Ferdinando voor de revolutionairen. De tsaar zijn steeds sterkere antiliberaal houding vanaf 1820 is volgens sommige historici te wijten aan het constitutionele experiment in Polen, waar liberale sentimenten Alexanders absolute macht ondermijnden.⁹² De Fransen, die vreesden voor een terugkeer van Russische troepen op Frans grondgebied in een doortocht naar Spanje, stelden voor politieke druk uit te oefenen op de Spaanse revolutionairen om de Franse *Charte* van 1814 als conservatief liberaal alternatief te accepteren. Doorslaggevend voor de passieve houding van de grootmachten tegenover de revolutie in Spanje was echter de overeenstemming tussen Metternich en Castlereagh dat internationaal ingrijpen niet nodig zou zijn. Metternich stelde dat: 'In een dergelijke situatie [zoals in Spanje] de remedie alleen gevonden moet worden in het land dat leidt aan de fouten van de eigen overheid. Elke materiële remedie door een buitenstaander gericht tegen zulk binnenlands kwaad zal alleen leiden tot het toenemen van het kwaad door speciale krachten te geven aan extreme partijen.'⁹³ Bovendien stelde Castlereagh in zijn befaamde *State Papers* van 1820 dat de basis van de internationale samenwerking die gelegd was in 1814 en 1815 het ingrijpen in een soevereine staat door gezamenlijke actie van de mogendheden niet zou legitimeren. '*It [de internationale samenwerking tussen de mogendheden] never was, however, intended as a Union for the Government of the World, or for the Superintendence of the International Affairs of other States.*'⁹⁴ In heldere taal maakte Castlereagh duidelijk dat de internationale samenwerking in de eerste plaats gericht was op het onderdrukken van revolutionair gevaar vanuit Frankrijk en dat op basis van de gesloten verdragen daarom, wat de Britten betreft, ingrijpen in andere Europese staten niet gelegitimeerd was. Hiermee gaf hij gevolg aan het buitenlands beleid van Groot-Brittannië dat hij in Wenen en Aken ook gehanteerd had. De overeenstemming van Engelse en Oostenrijkse beleidsmakers, zij het op verschillende gronden, stelde Frankrijk en Rusland voor een *fait accompli*. Ingrijpen in de Spaanse revolutie verdween van de politieke agenda.

Het besluit om niet op te treden in de Spaanse revolutie leek tot de zomer van 1820 het gewenste effect voor Oostenrijk en Groot-Brittannië te hebben. Ondanks het trouw zweren van de Spaanse koning aan de liberale grondwet had de revolutie zich niet naar andere staten in Europa

⁹¹ Schroeder, *Mettenich's Diplomacy at Its Zenith*, 27.

⁹² J. Laurence Black, 'Nicholas Karamzin's 'Opinion' on Poland: 1819', in: *The International History Review* 3 (1981) 1, 1-19, aldaar 3.

⁹³ Schroeder, *Mettenich's Diplomacy at Its Zenith*, 28.

⁹⁴ Adolphus W. Ward en George P Gooch, 'Lord Castlereagh's Confidential State Paper of May 5th, 1820' in: *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919. Volume II* (Cambridge 1923) 627.

verspreid. De opstand in de Siciliën in juli kon echter door Oostenrijk niet met dezelfde nonchalance benaderd worden. Het Koninkrijk der Beide Siciliën viel, net als de overige staten in Italië onder de invloedssfeer van Oostenrijk. In 1815, na afzetten van Murat, was in een geheim Oostenrijks-Napolitaans verdrag vastgelegd dat Ferdinand geen veranderingen aan zou brengen in zijn regering die onverenigbaar waren met de Oostenrijkse belangen in Italië.⁹⁵ Een liberale revolutie in de grootste Italiaanse staat was daarom in direct conflict met de Europese belangen van Oostenrijk. Bovendien was de geweldloze en snelle opstand in Napels een totale verrassing voor Metternich. De Oostenrijkse ambassadeur in Napels had in april, toen de opstand in Spanje Madrid al had bereikt, geconcludeerd dat de bevolking van het koninkrijk zeer gelukkig was en vertrouwen had in de goede bedoelingen van de koning.⁹⁶ Het uitbreken van een revolutie in een staat die schijnbaar stabiel was, overtuigde Metternich van het besmettingsgevaar dat uit ging van liberale opstanden.

Niet alleen Metternich erkende de urgentie van de opstand in Napels. Het feit dat de opstand plaatsvond in de Oostenrijkse invloedssfeer baarde de overige mogendheden ook zorgen.⁹⁷ Castlereagh aanvaarde de Oostenrijkse noodzaak om in te grijpen in de eigen invloedssfeer en moedigde Metternich daarom aan om unilateraal op te treden in Napels. Hiermee werd het Britse buitenlandse beleid zoals eerder in de *State Papers* toegelicht was, bevestigd. De Alliantie was alleen bedoeld om dreiging vanuit Frankrijk te bestrijden. Ontwikkelingen in Europa die hier geen betrekking op hadden, moesten volgens Castlereagh niet door de samenwerking van grootmachten opgelost worden. Voor Metternich was het echter duidelijk dat ingrijpen in de Beide Siciliën door Oostenrijk alleen zou leiden tot onrust in met name Frankrijk en Rusland. In Parijs lag militair ingrijpen door Oostenrijkse troepen in Napels gevoelig, omdat het aanleiding zou kunnen vormen tot verdere uitbreiding van Weense invloed in Italië. Omdat Frankrijk zich niet militair kon mengen in Italië, werd aangestuurd op een congres om daar overeenstemming te bereiken met de mogendheden over de te ondernemen actie in Napels.⁹⁸ Op die manier, hoopte men, zou de Oostenrijkse invloed ingeperkt kunnen worden. Terwijl het Franse voorstel voor een congres verspreid werd naar de grootmachten, bleef Castlereagh pogingen ondernemen om Metternich te bewegen unilateraal actie te ondernemen. Hij hield vast aan het principe dat de opstand in Napels gezien moest worden als een gebeurtenis die de Europese balans niet bedreigde en daarom niet door de alliantie onderdrukt moest worden: *'The*

⁹⁵ Jennifer Mitzen, *Power in Concert: The Nineteenth-Century Origins of Global Governance* (Londen 2013) 111.

⁹⁶ Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith*, 32.

⁹⁷ Sked, *Metternich and Austria*, 75.

⁹⁸ James K. Kieswetter, 'French Diplomacy at the Congresses of Troppau and Laibach', *Canadian Journal of History* 4 (1969) 2, 19-48, aldaar 21.

*revolution should be treated as a special rather than as a general question, as an Italian question rather than as a European, and consequently as in the sphere of Austria rather than of the Alliance.*⁹⁹

Metternich zag in dat ingrijpen door Oostenrijk zonder goedkeuring van Rusland onmogelijk was. Niet alleen had Alexander na het Congres van Wenen getracht de Oostenrijkse hegemonie in Italië te ondermijnen, om zo het machtsevenwicht in eigen voordeel te kantelen, bovendien zou unilateraal ingrijpen in Italië betekenen dat de grootmachten het recht hadden om alleen te beslissen over de eigen invloedssfeer, wat Rusland vrije hand zou geven in Noord Europa.¹⁰⁰ Om een eventuele inmenging van de Russische troepen in de Siciliaanse revolutie te voorkomen, verzamelde Oostenrijk al in de zomermaanden een troepenmacht in Noord-Italië. Het voorstel van Alexander om in Troppau bijeen te komen met de Oostenrijkse keizer zorgde ervoor dat zowel het Franse voorstel om een congres te beleggen gehonoreerd werd, als dat de wispelturige Alexander direct beïnvloed kon worden. De keuze van Metternich om in te gaan op het Russische voorstel om een congres te beleggen over de ‘Napolitaanse kwestie’ sloot de Britten buiten. Castlereagh kon niet akkoord gaan met het ingrijpen in de revolutie in de Beide Siciliën op basis van alliantiepolitiek, dit zou een te grote inmenging betekenen in continentale ontwikkelingen, waaraan de verdragen tussen de mogendheden geen legitimiteit gaven. Als gevolg daarvan kreeg de Britse vertegenwoordiger Charles Steward, Castlereaghs halfbroer, slechts de opdracht te observeren in Troppau. Castlereagh realiseerde zich maar al te goed dat hij, door zelf niet aanwezig te zijn op het congres, niet de mogelijkheid had zijn persoonlijke invloed over de tsaar uit te oefenen, zoals hij dat eerder wel had kunnen doen.¹⁰¹

De Fransen, die boven alles de Oostenrijkse invloed in Italië wilden beperken, stelden als belangrijkste doel voor het congres dat militair ingrijpen door Oostenrijk voorkomen moest worden, en als dat niet zou lukken, te voorkomen dat Oostenrijk zijn grondgebied in Italië zou vergroten.¹⁰² Om dit te bereiken was een voorwaarde voor de minister van buitenlandse zaken Armand-Emmanuele Richelieu, niet te verwarren mijn zijn illustere oud-oudoom kardinaal de Richelieu, dat beslissingen aangaande de Beide Siciliën genomen zouden worden op basis van consensus onder de vijf mogendheden.¹⁰³ Omdat het Britse standpunt over het ingrijpen in de revolutie door de alliantie bekend in Parijs was, realiseerde men zich dat een dergelijke overeenstemming tussen de mogendheden niet bereikt zou worden. Hiermee sloot Frankrijk zich *de facto* aan bij het beleid van

⁹⁹ Castlereagh aan de Russische ambassadeur, in Troppau, in: Kissinger, *A World Restored*, 254.

¹⁰⁰ Reinderman, ‘Metternich, Alexander I and the Russian Challenge in Italy’; Kissinger, *A World Restored*, 252.

¹⁰¹ Bew, *Castlereagh*, 502.

¹⁰² Kieswetter, ‘French Diplomacy at the Congresses of Troppau and Laibach’, 23.

¹⁰³ *Ibidem* 25.

Castlereagh, in de hoop de Oostenrijkse invloed te beperken. Hierdoor ontstond een tweedeling in de alliantie, waarbij Oostenrijk, Rusland en Pruisen samenwerkten om op basis van de Quintupel Alliantie in te grijpen in de revolutie in de Beide Siciliën, terwijl dit door Frankrijk en Groot-Britannië tegen werd gewerkt, zij het om uiteenlopende motieven.

Het gevolg van dit politieke steekspel was dat Oostenrijk, Rusland en Pruisen, de laatste opererend onder de vleugel van Metternich, beslissingen namen over het lot van de revolutie in Napels. Op het initiatief van de tsaar werd een congres georganiseerd in Troppau, waar besproken werd welke actie ondernomen zou moeten worden. Hier bevestigde Metternich zijn reputatie als geslepen diplomaat. In intieme gesprekken wist hij de tsaar definitief te overtuigen van de besmettelijke aard van de revoluties en het gevaar dat zij vormden voor de Europese harmonie.¹⁰⁴ De antiliberaal eensgezindheid die ontstaan was onder de drie Centraal- en Oost-Europese mogendheden maakte ingrijpen in de Napolitaanse revolutie een zekerheid en zorgde ervoor dat de overeenstemming tussen alle vijf staten in de alliantie uitgesloten was.¹⁰⁵ Het resultaat van het congres van Troppau was een verklaring waarin Rusland, Pruisen en Oostenrijk het recht van de grootmachten vastlegden om op te treden in staten waar onwenselijke veranderingen in bestuur waren voorgekomen, ook als de staat in kwestie daar geen toestemming voor had gegeven:

*States which have undergone a change of government due to revolution, the result of which threatens other states, ipse facto, cease to be members of the European Alliance and remain excluded from it until their situation gives guarantees for legal order and stability. If owing to such alterations immediate danger threatens other states, the powers bind themselves by peaceful means or if need be, by arms, to bring back the guilty state into the bosom of the Great Alliance.*¹⁰⁶

Met deze verklaring werd de alliantie omgevormd tot een samenwerking met de macht om in te grijpen in heel Europa, zoals Alexander in Wenen en Aken al tot stand had willen brengen. Deze verandering van de alliantie had consequenties die voor Frankrijk en Groot-Britannië onacceptabel waren. De verklaring werd niet ondertekend door de twee West-Europese mogendheden, waardoor de eendracht tussen de grootmachten, die in Wenen een centrale rol had gespeeld, verloren ging.

¹⁰⁴ Kissinger, *A World Restored*, 260

¹⁰⁵ Matthew S. Anderson, *The Ascendancy of Europe. 1815-1914* (Londen 2003) 4.

¹⁰⁶ 'Troppau Protocol' in: Mack Walker, *Metternich's Europe* (Londen 1968) 128.

Russisch-Oostenrijkse samenwerking

De Centraal- en Oost-Europese mogendheden hadden zichzelf in Troppau de legitimiteit verschaft om op te treden in elke revolutie die in strijd zou zijn met de belangen van de alliantie. Met een bewijs van diplomatiek vernuft wist Metternich bovendien de Franse pogingen om als bemiddelaar tussen de revolutionairen en de alliantie op te treden, te dwarsbomen. Door een tweede congres te beleggen in Laibach begin 1821, waar de koning Ferdinand namens de revolutionaire regering uitgenodigd zou worden om te pleiten voor Napolitaanse zaak, werd toegegeven aan de Franse wens te bemiddelen. Ferdinand had in de zomer van 1820 trouw gezworen aan de liberale grondwet, en zou dus spreken namens de revolutionaire regering van zijn koninkrijk. Wanneer het parlement in Napels hem niet zou laten vertrekken naar Laibach, zou dat de gevangenschap van de koning betekenen en een ingreep door de grootmachten rechtvaardigen. Ondanks zijn gezworen eed had Ferdinand zich geen enthousiast voorstander van de revolutie getoond, in tegenstelling tot zijn zoon, en Metternich was er terecht van overtuigd dat hij in Laibach zou pleiten voor een militaire ingreep in zijn koninkrijk. In Napels overtuigde Ferdinand het liberale parlement dat hij de revolutionaire waarden zou verdedigen en in Laibach zou pogen een conflict met Oostenrijk te voorkomen:

Om elke twijfeling te vermijden, verklaar ik nimmer het denkbeeld gekoesterd te hebben, om de door mij bezworene constitutie te schenden. Ik heb geloofd en geloof nog, dat mijne tusschenkomst op het kongres van Laybach voor het belang des vaderlands nuttig kan wezen, ten einde, door de Mogendheden, wijzing te doen aannemen die, zonder het regt der natie te vernietigen, elke aanleiding tot den oorlog uit den weg ruimen zou.¹⁰⁷

Door een tweede congres te beleggen dwong Metternich dus Frankrijk in een positie waar het niet kon protesteren. De Fransen zouden daarom, net als de Britten, het protocol van Troppau niet ondertekenen, maar wel instemmen met het uitnodigen van Ferdinand.

In januari 1821 verzamelde de diplomatieke top van Europa zich wederom, dit keer in Laibach, waar Metternich zichzelf de sterkste kaarten had toebedeeld. De tsaar was door een liberale revolutie

¹⁰⁷ Ferdinando I, 'Boodschap van den koning aan het parlement, gedagteekend, 8 december, 1820', in: *Verhaal der staatkundige en militaire gebeurtenissen te Napels, in 1820 en 1821 voorgevallen, gerigt aan Z.M. den Koning der beide Sicilien: met aanmerkingen en ophelderingen omtrent het gedrag der Napolitanen in het algemeen en dat van den schrijver in het bijzonder, gedurende dit tijdvak: gevolgd door eene verzameling van meestal onuitgegevene bewijsstukken [naar het Frans]* (Amsterdam 1822) 105-106.

in eigen land nog sterker overtuigd van de verderfelijkerheid en besmettelijkerheid van het liberalisme.¹⁰⁸ Ferdinand pleitte, zoals verwacht was, voor het ingrijpen door Oostenrijk in zijn koninkrijk. Hiermee was de rol van Frankrijk als bemiddelaar tussen de Bourbons in Napels en Oostenrijk uitgespeeld. In maart 1821 vielen Oostenrijkse troepen, met goedkeuren van Rusland, Pruisen en koning Ferdinand het Koninkrijk der Beide Siciliën binnen. De revolutionairen hadden geen noemenswaardige verdediging weten te organiseren, waardoor de Oostenrijkse overwinning snel beslist was.

De congressen van Troppau en Laibach betekenden een definitieve herschikking van de onderlinge verhoudingen van de grootmachten in Europa. Het verbond tussen Oostenrijk, Rusland en Pruisen berustte op een uitleg van de samenwerking tussen grootmachten waarin Frankrijk en Groot-Brittannië zich niet konden vinden. Vanaf het uitbreken van de revolutie in Spanje had Rusland zich ingezet voor een interventie door de grootmachten, het liefst in samenwerking. De Russische voorstellen lagen in het verlengde van de plannen die Alexander eerder in Wenen en Aken had voorgelegd aan de grootmachten, maar toen afgekeurd werden door Castlereagh en Metternich. De suggesties van Alexander om de Spaanse revolutie te onderdrukken vonden geen gehoor. Groot-Brittannië stelde dat een dergelijke inval niet legitiem zou zijn, terwijl Oostenrijk hoopte dat koning Ferdinando de opstand zou onderdrukken.

De opstand in Napels zorgde voor een verandering van de houding van Oostenrijk. Omdat het Koninkrijk der Beide Siciliën in de invloedssfeer van Wenen lag, werd Metternich gedwongen actie te ondernemen. Doordat het gezag van koning Ferdinand door de revolutie was aangetast, verzwakte de invloed van Oostenrijk in het koninkrijk. Groot-Brittannië moedigde Metternich aan de revolutie te onderdrukken, maar op unilaterale basis. Volgens Castlereagh, die vasthield aan zijn principes, was een inval door de alliantie niet gelegitimeerd. Een eenzijdige ingreep door Oostenrijk zou echter leiden tot een gespannen relatie met zowel Rusland als Frankrijk. De Fransen vreesden een toename van Oostenrijks grondgebied en invloed in Italië, terwijl Rusland de jaren in aanloop naar 1820 geprobeerd had het Oostenrijkse overwicht in Italië te ondermijnen. Metternich werd gedwongen te kiezen tussen een toenadering tot Groot-Brittannië of Rusland en koos voor het laatste. Oostenrijk zag een conflict met Rusland als een grotere bedreiging dan een aanvaring met Groot-Brittannië. Het gevolg van de onderhandelingen in Troppau en Laibach was het ontstaan van een diplomatieke kloof tussen Oostenrijk, Pruisen en Rusland enerzijds en Frankrijk en Groot-Brittannië anderzijds.

¹⁰⁸ Stites, *The Four Horsemen*, 201.

Hoofdstuk 3: Het congres van Verona

Na het onderdrukken van de revolutie in de Beide Siciliën verplaatste de aandacht van de mogendheden zich naar het oosten, waar de Griekse onafhankelijkheidsstrijd had geleid tot een conflict tussen de Russen en het Ottomaanse Rijk.¹⁰⁹ Pas in de zomer van 1822, toen de spanningen in Oost-Europa teruggebracht waren tot een acceptabele norm, richtten de grootmachten zich op de eerste liberale revolutie van 1820, die in Spanje. Vanaf het begin van deze revolutie was door de alliantie steeds vastgehouden aan het beleid dat al vrij snel na het uitbreken van de opstand was uitgezet. Met name Metternich en Castlereagh koesterden de hoop dat de revolutionaire vlam in Spanje uit zou gaan als een nachtkaars als de mogendheden vast zouden houden aan de afgesproken non-interventie. Van de grootmachten was in 1820, na het uitbreken van de revolutie, alleen tsaar Alexander enthousiast geweest over ingrijpen, het liefst door een multinationalaal leger waarin de Russen de dienst uit zouden maken. Frankrijk had, ondanks dat het sterker beïnvloed werd door de revolutionaire onrust dan de overige mogendheden door de topografische nabijheid van Spanje, ook steeds een neutrale positie ingenomen ten opzichte van de ontwikkelingen ten zuiden van de grens.

In Madrid leek het beleid van Metternich en Castlereagh vanaf het begin van 1822 vruchten af te werpen, doordat de radicale liberalen zich door hun compromisloze houding steeds verder richting politieke isolatie drongen. Deze *exaltados* veroverden een steeds grotere meerderheid in de Cortes, waarin zij steeds radicalere maatregelen doorvoerden. Hierdoor vervreemdden zij de gematigde liberalen van de revolutie en werd het gat met de conservatieve aanhangers van koning Ferdinando zo mogelijk nog groter.¹¹⁰ De druk op de revolutionairen werd bovendien opgevoerd door de ontwikkelingen tijdens de congressen van Troppau en Laibach en de Oostenrijkse inval in Napels die er op was gevolgd. Het protocol van Troppau, waarin was vastgelegd dat de mogendheden het recht hadden in te grijpen in landen waar een wijziging van het bestuur de orde in Europa zou bedreigen, kon gebruikt worden door de mogendheden als legitimatie om ook de Spaanse revolutie de kop in te drukken. De oplopende spanningen tussen de radicale *exaltados* enerzijds en de overige politieke bewegingen anderzijds leidden tot een uitbarsting in juli 1822, toen de Koninklijke Garde in naam van de koning in opstand kwam tegen de lokale militia. De overmacht van de militia en het weifelende optreden van Ferdinand leidden tot het falen van de opstand, maar ook tot een definitieve scheiding

¹⁰⁹ Matthew Rendall, 'Russia, the concert of Europe, and Greece, 1821–29: A test of hypotheses about the Vienna system', *Security Studies* 9 (2000) 4, 52-90, aldaar 60.

¹¹⁰ Carr, *Spain*, 134.

tussen radicale revolutionairen en aanhangers van de absolutistische macht van Ferdinand.¹¹¹ In grote delen van Spanje werd een bittere burgeroorlog gevoerd door aanhangers van de verschillende politieke kampen. De liberale revolutie had ervoor gezorgd dat het land verscheurd en instabiel geworden was.

Alexanders hernieuwde plannen

De voor Rusland teleurstellende ontwikkelingen in Oost-Europa, waar Metternich al zijn politieke talenten in moest zetten om een oorlog tussen Rusland en het Ottomaanse Rijk te voorkomen, zorgden ervoor dat Alexander zijn plan afstofte om met een geallieerd leger een eind te maken aan de Spaanse revolutie. In dit leger zou hij, net als in Frankrijk in 1815, een leidende rol spelen en zo de glorie van Rusland oppoetsen. Oostenrijk voelde echter nog steeds weinig voor het voeren van een oorlog. Met het onderdrukken van de Napolitaanse opstand was de orde in de eigen invloedssfeer hersteld en was er weinig noodzaak een nieuwe oorlog te voeren tegen een liberale opstand. Ook de Britten hadden hun standpunt over het ingrijpen door de alliantie in revoluties niet veranderd, dit in tegenstelling tot de Fransen. Tijdens de congressen van Troppau en Laibach was de Franse delegatie al verdeeld geweest in verschillende kampen, maar was er overeenstemming over het doel van Frankrijk; het voorkomen van uitbreiding van macht en grondgebied van Oostenrijk in Italië. De Spaanse revolutie vormde voor de Fransen een nieuwe uitdaging. De liberale revolutie achter de Pyreneeën voelde als een bedreiging voor de stabiliteit van Frankrijk, waar het Bourbon regime pas vijf jaar voor het uitbreken van de revolutie definitief opnieuw aan de macht was. Tot 1822 had Frankrijk onder leiding van Richelieu een neutrale houding ten opzichte van Spanje ingenomen.¹¹² Het kabinet van zijn opvolger, Jean-Baptiste de Villèle, streefde een ander doel na. Niet zozeer Villèle zelf, maar vooral de minister van buitenlandse zaken Mathieu de Montmorency hoopte door militair succes het blazoen van Frankrijk in Europa op te poetsen en de onafhankelijkheid van het land ten opzichte van de overige mogendheden te bevestigen.¹¹³ Montmorency werd gesteund door vooraanstaande ultra-royalisten,

¹¹¹ Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith*, 199.

¹¹² Cynthia Cox, *Talleyrand's Successor. Armand-Emmanuel du Plessis Duc de Richelieu 1766-1822* (Londen 1959) 193.

¹¹³ Irby C. Nichols, *The European Pentarchy and the Congress of Verona, 1822* (Den Haag 1971) 31; Mansel, *Louis XVIII*, 393.

zoals François-René de Chateaubriand en de Comte d'Artois, die door de verslechterende gezondheid van zijn broer een steeds grotere invloed had verkregen in de Franse politiek.¹¹⁴

De oorlogszucht van zowel Alexander als een substantieel deel van de Franse beleidsmakers zorgde ervoor dat Metternich met tegenzin toestond de Spaanse kwestie op de agenda van het komende congres in Verona te plaatsen. Hierdoor kreeg hij de mogelijkheid de Franse en Russische oorlogszucht onder controle te brengen en kon hij zijn persoonlijke invloed op de tsaar laten gelden. Het was onvermijdelijk dat Castlereagh zich zou verzetten tegen een militaire ingreep in Spanje, gezien zijn stugge houding ten opzichte van de Siciliaanse kwestie tijdens de congressen van Troppau en Laibach. Toch was Castlereagh bereid Oostenrijk te steunen, om gezamenlijk een conflict in Spanje te voorkomen. De plannen van Metternich om de Britse invloed op Frankrijk te gebruiken om de Fransen te overtuigen van de noodzaak om vast te houden aan non-interventie, vielen in duigen door de onverwachte zelfmoord van Castlereagh.¹¹⁵ Wellington werd door de nieuwe minister van buitenlandse zaken George Canning, de aartsrivaal van Castlereagh, afgevaardigd naar Verona, wat leidde tot onvermijdelijke vertraging, mede door een lange tussenstop in Parijs, waar Wellington overlegde met Villèle. Castlereagh had Groot-Brittannië een decennium lang vertegenwoordigd in Europa en was medeverantwoordelijk geweest voor de totstandkoming van de alliantie van mogendheden in 1813. Zijn overlijden was onverwachts, maar heeft niet geleid tot een verandering van het Britse buitenlandse beleid. Canning hield vast aan de bestaande Britse houding ten opzichte van de Europese alliantie.¹¹⁶

Toen Wellington begin oktober in Verona arriveerde, hadden Franse en Russische vertegenwoordigers aldaar ruim een maand de tijd gehad elkaar te overtuigen van de noodzaak in te grijpen in Spanje, tot frustratie van Metternich. Montmorency gooide de knuppel in het hoenderhok door al na enkele dagen, tegen de instructie van Villèle in, te vragen of de leden van de alliantie Frankrijk zouden steunen in een eventueel conflict met Spanje.¹¹⁷ Hiermee werden de verschillende mogendheden gedwongen kleur te bekennen in de Spaanse kwestie. Alexander beloofde, zoals te verwachten was, zijn onvoorwaardelijk steun aan een interventie, Oostenrijk en Pruisen rekten tijd, door te antwoorden dat zij morele steun zouden verlenen, zonder toe te lichten wat dit precies in zou houden, terwijl Wellington zijn instructies van Canning duidelijk maakte: *'I am to instruct your Grace*

¹¹⁴ Cox, *Talleyrand's Successor*, 208-209.

¹¹⁵ Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith*, 207.

¹¹⁶ Bew, *Castlereagh*. 581; Christopher J. Bartlett, 'Castlereagh, 1812-1822', in: Thomas Otte, *The Makers of British Foreign Policy. From Pitt to Thatcher* (Londen 2002), 52-74, aldaar 66.

¹¹⁷ Nichols, *The European Pentarchy and the Congress of Verona*, 88.

*at once frankly and peremptorily to declare, that to any such interference, come what may, his Majesty will not be a party.*¹¹⁸ Deze mededeling betekende de definitieve breuk tussen de Britten en de mogendheden op het Europese vasteland. Of een eventuele interventie nu door de alliantie tot stand gebracht zou worden of unilateraal door een van de andere mogendheden, Groot-Brittannië zou het in geen geval goedkeuren. In de bijeenkomsten in Verona die erop volgden zou Wellington daarom steeds protesteren tegen interventie, terwijl de overige grootmachten de protesten voor kennisgeving aannamen. De Britten trokken zich hierdoor praktisch terug uit de alliantie van mogendheden.

Nadat de mogendheden hun antwoorden op de vraag van Montmorency bekend hadden gemaakt, probeerde Metternich een compromis te bereiken tussen de vier overige mogendheden door Frankrijk, Oostenrijk, Rusland en Pruisen hetzelfde bericht te laten sturen naar Madrid, waarin de revolutie afgekeurd werd. In dit bericht zou worden toegelicht dat een Spaanse aanval op Frankrijk, Spaanse pogingen een revolutie in Frankrijk te ontlokken, een proces tegen of aanval op Ferdinand, of het bedreigen van Fransen in Spanje zou leiden tot een Franse aanval op het revolutionaire regime in Madrid.¹¹⁹ Een Franse troepenmacht was verzameld aan de Spaanse grens, onder het geveinsde voorwendsel van het afwenden van de dreiging van de gele koorts die heerste in Spanje.

Franse ongebondenheid

Het gelijktijdig verstuurd bericht van de mogendheden zou een consensus tussen de grootmachten in de alliantie uitdragen, met uitzondering van Groot-Brittannië. Omdat aan de voorwaarden die aan Spanje gesteld werden feitelijk bij voorbaat niet voldaan kon worden door het conflict tussen reactionairen en liberalen in Madrid, was niet de vraag of, maar wanneer Frankrijk in zou grijpen in Spanje.¹²⁰ Voordat de mogendheden hun berichten naar Madrid zouden sturen, wilde Montmorency het goed laten keuren door de Franse regering in Parijs. Villèle en Louis XVIII, die Franse interventie hadden willen voorkomen, maar nu inzagen dat er geen andere optie was, benadrukten dat de Franse onafhankelijkheid van de overige mogendheden voorop stond. Het gezamenlijk versturen van de berichten door de vier mogendheden aan de revolutionaire regering in Madrid zou Frankrijk dwingen in te grijpen, waardoor het niet onafhankelijk, maar in overeenstemming met Oostenrijk, Pruisen en Rusland zou handelen. Het optreden van Montmorency had het voor de Fransen bijzonder lastig

¹¹⁸ Norihito Yamada, 'George Canning and the Spanish Question, September 1822 to March 1823', *The Historical Journal* 52 (2009) 2, 343-362, aldaar 348.

¹¹⁹ Schroeder, *Metternich's Diplomacy at Its Zenith*, 218.

¹²⁰ Nichols, *The European Pentarchy and the Congress of Verona*, 104.

gemaakt onafhankelijk van de overige mogendheden op te treden. Villèle besloot daarom Montmorency te vervangen door Chateaubriand, die het herstel van het aanzien en onafhankelijkheid van de Franse Bourbons bovenaan zijn agenda had staan. Het congres van Verona eindigde in december 1822 voordat de grootmachten, met uitzondering van Groot-Brittannië, overeenstemming hadden bereikt over het gezamenlijk verzenden van de berichten aan de Spaanse liberale regering. Omdat de Franse koning aan het einde van het congres nog niet had laten weten of het bericht was goedgekeurd, besloten Oostenrijk, Pruisen en Rusland hun berichten te versturen zonder te wachten op Louis XVIII.

Om de zeggenschap op de interventie in Spanje in eigen hand te houden, had Chateaubriand besloten het verzenden van het Franse bericht aan Spanje te vertragen, terwijl Oostenrijk, Rusland en Pruisen dit al in december 1822 hadden gedaan. Dit wekte de indruk dat Frankrijk onafhankelijk van de andere drie mogendheden opereerde. Omdat Alexander vanaf het begin van het congres van Verona had toegezegd dat hij steun zou verlenen aan een Franse oorlog in Spanje kon Frankrijk zelfstandig, zonder de goedkeuring van de Britten, Oostenrijkers of Pruisen de Pyreneeën oversteken, wat het op 7 april 1823 deed, tot grote vreugde van Chateaubriand, die de Spaanse oorlog tot het grootste politieke evenement van zijn carrière bestempelde.¹²¹ Het Franse leger herstelde in ruim een half jaar de absolute macht van Ferdinando VII, waardoor bevestigd werd dat Frankrijk zich had hersteld tot militaire macht in Europa die gerekend kon worden tot de grootmachten.

Het congres van Verona had, net als de eerdere congressen in Troppau en Laibach, de Europese Alliantie sterk verdeeld. Ten eerste was de positie van Groot-Brittannië die het in de eerste congressen had ingenomen, bevestigd. Minister Canning en Wellington zetten het beleid voort dat door Castlereagh was uitgestippeld.¹²² De samenwerking tussen de mogendheden was bedoeld om de Franse dreiging in Europa te beperken. Elke ander oproer in Europa moest niet door de alliantie afgehandeld worden, maar eenzijdig door de grootmachten die door de onrusten direct beïnvloed werden. Deze positie dreef Groot-Brittannië weg van de overige mogendheden, met name Oostenrijk, Pruisen en Rusland. De Russische tsaar had vanaf het congres van Aken in 1818 duidelijk gemaakt dat de alliantie wat hem betreft de macht zou moeten hebben om bedreigingen overal in Europa een halt toe te roepen. Dit standpunt had hij ook in Verona uitgedragen, waardoor hij lijnrecht tegenover Wellington en Canning stond.

¹²¹ François-René de Chateaubriand, *Memoirs from Beyond the Tomb* (Londen 2014) 328.

¹²² Bartlett, 'Castlereagh, 1812-1822' 66.

Metternich was tijdens de opeenvolgende congressen van Troppau, Laibach en Verona verschoven van een samenwerking met Castlereagh naar een alliantie met Rusland. Na het uitbreken van de revolutie in Spanje in 1820 kon hij zich nog vinden in de uitleg van de coalitie door Groot-Brittannië, maar vanaf de opstand in de Beide Siciliën was de positie van Castlereagh onverenigbaar met die van Metternich. Wanneer Oostenrijk zonder steun van Rusland de beide Siciliën binnen zou vallen, zou dat impliceren dat de grootmachten onafhankelijk van elkaar militaire operaties in de staten uit zou mogen voeren die niet in de alliantie vertegenwoordigd waren. Hiermee zou Rusland een bedreiging vormen voor de Oostenrijkse belangen in Centraal-Europa. Metternich koos er daarom voor de banden met Rusland aan te halen, omdat het afwenden van Russische dreiging hoger werd ingeschat dan een samenwerking met Groot-Brittannië.¹²³ Ook wanneer het Russische beleid in tegenspraak was met dat van Oostenrijk, zoals in de Spaanse revolutie het geval was, volgde Metternich Rusland. Frankrijk volgde in Verona een andere koers dan in de eerdere congressen. Terwijl het in Troppau en Verona de lijn van Castlereagh volgde, door Oostenrijkse interventie tegen te werken om zo een uitbreiding van Metternichs invloed te voorkomen, werd in Verona juist gepleit voor interventie. Omdat de Spaanse revolutie een bedreiging zou vormen voor de Franse stabiliteit en omdat een succesvolle militaire campagne het Franse blazoen op kon poetsen, schaarde het zich achter Alexanders plan om in te grijpen. In Parijs werd er echter steeds hard gewerkt om onafhankelijk van de overige mogendheden te blijven.

Een nieuwe balans

In Wenen was in 1814 en 1815 de basis gelegd voor een machtsevenwicht, waarvan het belangrijkste kenmerk was dat geen van de vijf mogendheden meer macht zou mogen bezitten dan de totale macht van de overige vier grootmachten. In Troppau, Laibach en Verona werd duidelijk dat de samenwerking tussen de mogendheden in Europa niet meer gebaseerd kon worden op de eensgezindheid die in Wenen geleid had tot het congressysteem. In plaats daarvan werden samenwerkingen tussen enkele van de grootmachten gevormd om de belangen van de desbetreffende staten zo goed mogelijk te dienen.

Singer en Small stellen dat in een machtsevenwicht de belangen van de verschillende staten in de balans zowel in overeenstemming als in strijd met elkaar zijn. Dit betekent volgens hen dat staten het op bepaalde punten met elkaar eens zijn en op andere juist niet. Dit leidt tot positieve en negatieve associaties tussen elk van de staten in het machtsevenwicht. Wanneer conflicterende en

¹²³ Sked, *Metternich and Austria*, 72.

overeenkomstige belangen tussen de staten van gelijke grootte zijn, is de som neutraal en ontstaat machtsevenwicht. Dit betekent dat de staten telkens moeten overwegen met welke staten zij belangen delen en dus het beste een alliantie kunnen vormen. In confrontaties in de internationale politiek ontstaan dynamische allianties, die kunnen veranderen afhankelijk van de ontwikkeling waarover getwist wordt. De samenwerkingen die tussen de verschillende staten tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona gevormd werden, tonen aan dat vanaf 1820 sprake was van een machtsevenwicht in Europa zoals Singer en Small dat voor ogen hebben.

Tijdens de congressen van Troppau en Laibach werd duidelijk dat de belangen van de mogendheden sterk uiteen lagen. Hoewel de vijf grootmachten het eens waren over de onwenselijkheid van een liberale revolutie in de Beide Siciliën was er sterke onenigheid over de wijze waarop deze aangepakt zou moeten worden. Tsaar Alexander pleitte voor een ingreep door de alliantie in de revolutie in de Beide Siciliën, zoals hij dat eerder ook gedaan had na het uitbreken van de revolutie in Spanje. Castlereagh stelde dat een ingreep op basis van de afspraken die gemaakt waren tijdens het congres van Wenen niet legitiem zou zijn. Hij stelde dat Oostenrijk zelf, zonder de bondgenoten in de Alliantie, de rust in de eigen invloedssfeer terug zou moeten laten keren. Frankrijk vreesde dat Oostenrijk zijn macht in Italië uit zou breiden, en stelde daarom voor om te bemiddelen tussen de mogendheden en de revolutionairen. Voor Metternich was het belangrijkste dat de invloedssfeer van Oostenrijk geen schade zou leiden, dus wilde hij boven alles de revolutie onderdrukken. Oostenrijk zijn belangen contrasteerden daarom met die van Frankrijk. Vervolgens koos Metternich ervoor om samen met Rusland op basis van de alliantie de revolutie te onderdrukken. Pruisen volgde Metternich door de Oostenrijkse dominantie in de Duitse Bond, waardoor een alliantie van Pruisen, Oostenrijk en Rusland ontstond. Anderzijds kwamen de Britse en Franse belangen overeen, doordat zij de afspraken die door de overige drie grootmachten gemaakt waren niet konden accepteren. Hierdoor ontstond een samenwerking tussen Groot-Brittannië en Frankrijk.

Tijdens het congres van Verona waren de belangen van de grootmachten anders dan dat die in Troppau en Laibach waren geweest. Hierdoor ontstonden nieuwe samenwerkingen in 1822. Alexander wilde nog steeds ingrijpen in de Spaanse revolutie, terwijl Oostenrijk juist vast wilde houden aan de non-interventie die vanaf het begin van de revolutie in Spanje aan was gehouden. Groot-Brittannië hield vast aan de lijn die het tijdens de eerdere congressen had ingezet. Een interventie in de Spaanse revolutie was, net als in de Beide Siciliën het geval was geweest, volgens de Britse delegatie uit den boze. De pogingen van Metternich om met de vier mogendheden op het Europese vasteland in samenwerking de revolutie in Spanje te onderdrukken, werden gedwarsboomd door de Fransen, die juist onafhankelijk van de overige grootmachten in wilde grijpen. Doordat Rusland steun had toegezegd aan de Franse delegatie in Verona, kon het Franse leger zonder de steun van Oostenrijk en

Pruisen de macht van Ferdinand VII herstellen. De belangen van Frankrijk en Rusland kwamen in Verona overeen, waardoor zij samenwerkten en een unilaterale ingreep door de Fransen tot stand brachten. Groot-Brittannië sloot in Verona geen alliantie, terwijl Pruisen steeds de lijn volgde die door Metternich uit was gezet.

In de decennia na het congres van Verona werd het dynamische machtsevenwicht in Europa in stand gehouden op de wijze die tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona in was gezet. Dit betekende dat allianties tussen mogendheden gebaseerd waren op de uiteenlopende belangen van de grootmachten. Dit betekende ook het einde van het congressysteem, doordat de overeenstemming tussen de mogendheden waar in Wenen sprake van was geweest, verloren was. De intentie om samenwerking met alle vijf de mogendheden voort te zetten maakte plaats voor allianties tussen enkele van de grootmachten. Een gebruikelijke uitleg van de periode vanaf 1823 is dat er twee verschillende allianties in Europa ontstonden. Pruisen, Oostenrijk en Rusland, gebonden door het gedachtegoed van de Heilige Alliantie, zouden op internationaal niveau samenwerken, net als de West-Europese mogendheden, Frankrijk en Groot-Brittannië, die een partnerschap gesloten zouden hebben. Mark Haas stelt dat er sterke rivaliteit heerste tussen de twee allianties van grootmachten. De ideologische verschillen tussen de constitutionele monarchieën in het westen en de absolutistische rijken in Centraal- en Oost-Europa waren volgens hem de belangrijkste reden voor het ontstaan van deze twee nieuwe allianties: *'(...) both Britain and France experienced party and institutional changes that significantly widened the ideological distances dividing these states' leaders from their counterparts in the eastern monarchies.'*¹²⁴ Deze uitleg van twee allianties in Europa suggereert een statisch evenwicht in Europa, waarin de grootmachten samenwerkten met steeds dezelfde partners.

Een beschouwing van een aantal samenwerkingen tussen de mogendheden in de decennia na het congres van Verona schetst echter een ander beeld. Het conflict in Oost-Europa tussen Rusland en het Ottomaanse Rijk over Griekse onafhankelijkheid leek voorafgaand aan het congres van Verona tot aanvaardbare proporties terug te zijn gebracht. Door bemiddeling van Metternich en Castlereagh was een militair conflict vermeden. Na de dood van Alexander I in 1825 werd hij opgevolgd door zijn broer Nicolaas, die zich minder makkelijk liet beïnvloeden en een agressiever buitenlands beleid voerde. Hij onderstreepte dit door in het eerste jaar van zijn regering duidelijk te maken dat hij in zou grijpen in de Griekse onafhankelijkheidsstrijd tegen de Ottomanen. Canning vreesde dat dit zou leiden tot een uitbreiding van de Russische invloedssfeer in Grieken en op termijn in het Ottomaanse Rijk, waardoor hij besloot zich aan te sluiten bij de Russische interventie, om zo invloed uit te kunnen oefenen op het

¹²⁴ Mark L. Haas, *The Ideological Origins of Great Power Politics, 1789-1989* (Londen 2005) 74.

conflict.¹²⁵ Frankrijk sloot zich in 1827 aan bij deze alliantie, waardoor de Britten, Fransen en Russen samenwerkten in de Griekse onafhankelijkheidsstrijd.¹²⁶ Drie jaar later, tijdens het revolutiejaar 1830, liepen de belangen van deze drie mogendheden uiteen, toen Rusland pleitte voor een inval in België om de opstand tegen het gezag van koning Willem terug te draaien.¹²⁷ De overige vier mogendheden voelden niets voor een aanwezigheid van Russische troepen in hun midden. Talleyrand maakte duidelijk dat Frankrijk de aanwezigheid van het leger van een andere troepenmacht niet zou accepteren, terwijl Groot-Brittannië vreesde voor annexatie van België door Frankrijk. Het resultaat van de uiteenlopende belangen was dat geen enkele samenwerking tot stand kwam. In dit vacuüm konden de Belgen een eigen koninkrijk vormen.

Dat allianties werden nagestreefd die de eigen belangen van de grootmachten het beste zouden dienen, betekende ook dat wanneer de vijf mogendheden gelijke belangen hadden, zij in samenwerking konden werken. De bedreiging van de Ottomaanse sultan door de Egyptische gouverneur Mehmet Ali in 1840 leidde tot een samenwerking tussen de Russen, Oostenrijkers, Pruisen en Britten, die het Ottomaanse Rijk in stand wilden houden. Nicolaas rekende het Ottomaanse Rijk tot zijn invloedssfeer, terwijl Oostenrijk en Groot-Brittannië het zagen als een garantie van rust in respectievelijk Oost-Europa en de Middellandse Zee, waardoor zij de macht van de sultans graag in stand hielden.¹²⁸ De pogingen van Frankrijk om Mehmet Ali te steunen, werden gestaakt toen duidelijk werd dat Frankrijk zich militair niet kon meten met de macht van de vier overige mogendheden. Om conflict te voorkomen sloot Frankrijk zich in 1841 aan bij de vier overige mogendheden. In het Zeestraat Verdrag werden afspraken gemaakt door de vijf mogendheden over de vaarrechten van de grootmachten in de Bosporus en de Dardanellen om de positie van de sultan te versterken.

De positie van de grootmachten in het Ottomaanse Rijk, de Zwarte Zee en de Middellandse Zee was ook de aanleiding voor de Krimoorlog, ruim tien jaar later. In de aanloop naar het conflict had Rusland zijn best gedaan Oostenrijk niet voor het hoofd te stoten, wetende dat een conflict met het Ottomaanse Rijk zich deels in de Balkan af zou spelen, wat onder de invloedssfeer van Oostenrijk viel.¹²⁹ Een conflict tussen Rusland en het Ottomaanse Rijk zou de invloedssfeer van Groot-Brittannië bedreigen, waardoor de Britten de sultan steunde. Napoleon III hoopte dat hij, door zich achter de

¹²⁵ Christopher Bartlett, 'Britain and the European balance' in: *Europe's Balance of Power, 1815-1848* (Londen 1979) 145-163, aldaar 151.

¹²⁶ Rich, *Great Power Diplomacy*, 53.

¹²⁷ Ibidem 60.

¹²⁸ Sked, *Metternich and Austria*, 89-95.

¹²⁹ Clive Ponting, *The Crimean War* (Londen 2004) 13.

Britten en Ottomanen te scharen, zijn invloed in de Levant uit kon breiden.¹³⁰ Tijdens het conflict dat in 1853 uitbrak sloten de Fransen en Britten daarom een alliantie ter ondersteuning van het Ottomaanse Rijk, terwijl Oostenrijk zich niet achter Rusland schaarde, omdat het vreesde voor instabiliteit in de Balkan.¹³¹

De mogendheden hadden in de decennia na de congressen van Troppau, Laibach en Verona in internationaal verband steeds samengewerkt, maar niet meer op basis van de vanzelfsprekende overeenstemming waar tijdens het congres van Wenen sprake van was. In plaats daarvan streefden zij ernaar hun eigen belangen zo goed mogelijk te behartigen. De verschillende samenwerkingen van na 1823, werden gesloten op basis van gedeelde belangen van mogendheden. Het machtsevenwicht in Europa was hierdoor dynamisch. De allianties veranderden met enige regelmaat van samenstelling. In de machtsbalans was de status van de grootmachten ten opzichte van 1814-1815 onveranderd en de dominantie in Europa was onbetwist. De onderlinge harmonie daarentegen allerminst.

¹³⁰ Ponting, *The Crimean War*, 5.

¹³¹ Martin Lyons, *Post-Revolutionary Europe, 1815-1856* (New York 2006) 243.

Conclusie

In dit onderzoek is beschreven hoe het karakter van het machtsevenwicht in Europa beïnvloed is door de manier waarop het ingrijpen in de liberale revoluties van 1820 in Spanje en het Koninkrijk der Beide Siciliën tot stand gekomen is. De ingrepen door Oostenrijk in de Beide Siciliën en Frankrijk in Spanje waren het gevolg van de onderhandelingen tussen de Europese grootmachten op de congressen van Troppau, Laibach en Verona. In de inleiding is duidelijk gemaakt dat de periode, die bekend staat als het Concert van Europa, gekenmerkt werd door relatieve stabiliteit in Europa. Tijdens deze periode, die begon tijdens het congres van Wenen, domineerden de grootmachten, Oostenrijk, Pruisen, Rusland Frankrijk en Groot-Brittannië, de Europese politiek op een wijze die niet eerder voor was gekomen. In Wenen werden afspraken gemaakt tussen de mogendheden die de onderlinge machtsverhoudingen reguleerden. De intensieve samenwerking tussen de vijf grootmachten was het belangrijkste verschil met het achttiende-eeuwse machtsevenwicht, waarin de Europese staten steeds getracht hadden de eigen macht te vergroten, totdat deze geëvenaard werd door een macht van gelijke omvang. De machtsbalans die in Wenen tot stand kwam was veel statischer en stabielier dan achttiende-eeuwse machtsbalans. In de geschiedschrijving over de negentiende eeuw wordt aan het Concert van Europa een sterke homogeniteit toegeschreven, doordat aan het machtsevenwicht in Europa weinig zou veranderen. Dit zou betekenen dat het in congressysteem, waarin de grootmachten tijdens congressen van 1814 tot en met 1822 in samenspraak tot besluiten kwamen over internationale ontwikkelingen, van dezelfde machtsbalans sprake zou zijn als in de periode na het congres van Verona in 1822. Hoewel na Verona de intensieve samenwerking tussen de vijf de grootmachten beëindigd werd, zou dit niet geleid hebben tot een verandering van het karakter van het machtsevenwicht in het Concert van Europa. Hiermee wordt het Concert als onveranderlijk en statisch bestempeld en met hetzelfde karakter van het machtsevenwicht als in het congressysteem.

Een machtsevenwicht kan op verschillende manieren tot stand gebracht worden. In deze studie zijn twee definiëringen toegelicht. Ten eerste is de klassieke uitleg van een machtsbalans dat een hoeveelheid macht verdeeld wordt over een aantal staten. Geen van de mogendheden in de balans bezit meer macht dan de opgetelde macht van de overige state. In dat geval zou geen sprake meer van balans. Singer en Small stellen dat een machtsevenwicht tot stand komt, wanneer de positieve relaties tussen de staten in het evenwicht van gelijke grootte zijn als de negatieve relaties. De staten werken in een dergelijk machtsevenwicht samen met de staten met wie zij belangen delen. Dit betekent dat de allianties in de balans steeds kunnen wisselen van samenstelling, doordat belangen van staten in verschillende internationale conflicten kunnen verschillen.

Omdat het onderzoek de samenwerking van de mogendheden in de machtsbalans beschrijft en beschouwt in het kader van de twee bovenstaande theorieën, is het van belang om te realiseren dat een vergelijking een constructie van historici is. Het machtsevenwicht dat ontstond tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona is niet los te beschouwen van het machtsevenwicht dat in Wenen tot stand was gekomen. Bij een diachrone studie is immers altijd sprake van beïnvloeding van een proces door gebeurtenissen, personen en ontwikkelingen. Daarom is in dit onderzoek aandacht besteed aan de onderlinge relaties van de grootmachten en de manier waarop deze zich ontwikkelen en een gevolg zijn van de gebeurtenissen voorafgaand, tijdens en na het congres van Wenen. Op die manier is de wederzijdse beïnvloeding van de grootmachten en de machtsbalansen geplaatst in de juiste context en zijn deze niet als op zich staande studieobjecten beschouwd.

De machtsbalans die tijdens het congres van Wenen tot stand kwam, laat zich het beste omschrijven als een statische machtsbalans. Doordat de samenwerking tussen de grootmachten sterk was, werd een verdeling van de macht in Europa tot stand gebracht waarin geen van de mogendheden meer macht had dan de opgetelde macht van de overige grootmachten. De staten in de alliantie realiseerden zich dat een dergelijke dominantie van een van de mogendheden zou leiden tot conflicten die Europa de jaren voorafgaand aan het congres van Wenen gekend had. Om dit te voorkomen werd ervoor gezorgd dat elk van de grootmachten een aanzienlijke hoeveelheid grondgebied en invloed, de belangrijkste pijlers van macht in de vroege negentiende eeuw, toebedeeld kreeg. Pogingen van tsaar Alexander I om de macht van de alliantie uit te breiden, zodat het onrusten kon onderdrukken die de belangen van de mogendheden zou schaden, werden door Metternich en Castlereagh tegen gewerkt. Zij zagen geen heil in de aanwezigheid van Russische troepen in Europa, die in naam van de alliantie overal op konden treden. Dit meningsverschil over de mate waarin de alliantie Europa zou mogen domineren leidde tot 1820 niet tot conflict, doordat grote onrusten in Europa achterwege bleven.

Tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona werd de samenwerking van de vijf grootmachten in de alliantie minder vanzelfsprekend. De mogendheden deelden de gedachte dat de revoluties in Spanje en de Beide Siciliën onderdrukt moesten worden, maar waren verdeeld over de wijze waarop een ingreep in de opstanden tot stand zou moeten komen. Rusland hield vast aan de wens om de alliantie de macht te geven om in te grijpen in opstanden in Europa, terwijl Groot-Brittannië niet afwijzend stond ten opzichte van een ingrijpen, maar vond dit deze op basis van unilaterale macht plaats zou moeten vinden. De onverenigbare standpunten van de twee grootmachten zorgde ervoor dat de samenwerking tussen de vijf grootmachten steeds verder onder druk kwam te staan. Tijdens de congressen van Troppau en Laibach werkte Oostenrijk samen met Rusland en verklaarden zij dat de ingreep door de Oostenrijkse troepen in de Beide Siciliën op basis van de alliantie tot stand zou komen. Voor de Britten was dit onacceptabel, waardoor het protocol dat

in Troppau was opgesteld door Metternich en Alexander niet ondertekend werd door de Britten. De Fransen vreesden uitbreiding van Oostenrijkse macht in Italië wanneer Oostenrijk in zou grijpen in de Beide Siciliën, waardoor zij net als de Britten het protocol niet ondertekenden. In Troppau en Laibach hadden de Oostenrijkers ervoor gekozen om samen te werken met de Russen, omdat dit in de ogen van Metternich het beste de belangen van Oostenrijk zou dienen. Hiermee werd voor het eerst sinds Wenen een actie in Europa ondernomen door de mogendheden, zonder dat sprake was van eensgezindheid. Frankrijk en Groot-Brittannië zich niet konden vinden in het beleid dat door Rusland, Oostenrijk en Pruisen was uitgezet.

In Verona werd in 1822 beslist over een ingreep in de Spaanse revolutie. Weer liepen de standpunten van Groot-Brittannië en Rusland zeer uiteen. Alexander wilde een troepenmacht van de alliantie naar Madrid sturen, terwijl de Britten een interventie door de grootmachten wilden voorkomen en aangaven er in geen geval aan bij te dragen. Ook Metternich hoopte dat een ingreep voorkomen kon worden, de non-interventie die door de mogendheden was betracht in de jaren ervoor had in zijn ogen zijn vruchten afgeworpen. De beoogde samenwerking met Castlereagh kwam niet tot stand, door diens zelfmoord voorafgaand aan het congres van Verona. De vertraging van de Britse delegatie als gevolg hiervan zorgde ervoor dat de Fransen en Russen zich konden overtuigen van elkaars politieke steun. In Verona probeerde Oostenrijk de controle op de onvermijdelijke ingreep te behouden, door vier mogendheden op het vasteland samen te laten werken. Dit werd ondermijnt door Frankrijk, dat juist onafhankelijk van de alliantie wilde ingrijpen. De steun van Rusland aan Frankrijk zorgde ervoor dat de Franse troepen Spanje binnen konden vallen zonder dat daarvoor het politieke goedkeuren van de alliantie nodig was.

Tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona werden allianties gesloten op basis van overeenkomstige belangen van mogendheden. In Troppau en Laibach werkten Oostenrijk, Pruisen en Rusland samen, in Verona werd een samenwerking tussen Rusland en Frankrijk gesloten. In de jaren erna werden samenwerkingen tussen de grootmachten op dezelfde wijze tot stand gebracht. Dit betekende dat wanneer grootmachten gelijke belangen hadden in Europa, zij samenwerkten om deze belangen te dienen. De samenstelling van de allianties die gesloten werden was telkens verschillend, waardoor een zeer dynamische machtsbalans in Europa ontstond. Dit staat in scherp contrast met het machtsevenwicht dat in Wenen was ontstaan, waarin de samenwerking tussen alle vijf de grootmachten de balans vorm had gegeven.

De wijze waarop de ingrepen in de revoluties in Spanje en het Koninkrijk der Beide Siciliën tijdens de congressen van Troppau, Laibach en Verona tot stand kwam, leidde tot een verandering van de machtsbalans in Europa. Doordat de grootmachten niet meer eensgezind optraden, veranderde het

statische machtsevenwicht in een dynamische balans. In het statische machtsevenwicht was een gelijke verdeling van macht in Europa tot stand gekomen door de samenwerking tussen alle vijf de grootmachten. In de opeenvolgende congressen vanaf 1820 werden steeds wisselende samenwerkingen gesloten, die duidelijk maakten dat de Weense eensgezindheid die tot de statische balans had geleid, verdwenen was. Vanaf 1822 zouden steeds wisselende allianties gesloten, die de balans in Europa dynamisch en veranderlijk maakten.

Literatuur

- Anderson, Matthew S., *The Ascendancy of Europe. 1815-1914* (Londen 2003).
- Bartlett, Christopher, 'Britain and the European balance' in: *Europe's Balance of Power, 1815-1848* (Londen 1979) 145-163, aldaar 151.
- Bartlett, Christopher J., 'Castlereagh, 1812-1822', in: Thomas Otte, *The Makers of British Foreign Policy. From Pitt to Thatcher* (Londen 2002), 52-74.
- Bew, John, *Castlereagh. Enlightenment, War and Tyranny* (Londen 2011).
- Black, Laurence J., 'Nicholas Karamzin's 'Opinion' on Poland: 1819', in: *The International History Review* 3 (1981) 1, 1-19.
- Bridge, Roy F., 'Allied Diplomacy in Peacetime: The Failure of the Congress "System", 1815-1823' in: Alan Sked (red.), *Europe's Balance of Power 1815-1848* (Londen 1979) 34-53.
- Bridge, F. Roy en Roger Bullen, *The Great Powers and the European States System. 1815-1914* (Londen 1980).
- Broers, Michael, *The Napoleonic Empire in Italy, 1796-1814. Cultural Imperialism in a European Context?* (New York 2005).
- Brown, Chris, 'Do Great Powers have Great Responsibilities? Great Powers and Moral Agency', *Global Society* 18 (2004) 1, 5-19.
- Carr, Raymond, *Spain. 1808-1939* (Oxford 1966).
- Chapman, Tim, *The Congress of Vienna.: Origins, Processes, and Results* (Londen 1998).
- Clark, Ian, *The Hierarchy of States. Reform and resistance in the international order* (Cambridge 1993).
- Cox, Cynthia, *Talleyrand's Successor. Armand-Emmanuel du Plessis Duc de Richelieu 1766-1822* (Londen 1959).
- Dakin, Douglas, 'The Congress of Vienna, 1814-1815, and its Antecedents' in: Alan Sked (red.), *Europe's Balance of Power 1815-1848* (Londen 1979) 14-33.
- Davis, John A., *Conflict and Control: Law and Order in Nineteenth-Century Italy* (Londen 1988).
- Elrod, Richard B., 'The Concert of Europe: A Fresh Look at an International System', *World Politics* 28 (1976) 2, 159-174.
- Esdaile, Charles J., *Spain in the Liberal Age. From Constitution to Civil War, 1808-1939* (Oxford 2000).
- Fay, Sidney B., 'Balance of Power', *Encyclopedia of the Social Sciences* (1937) 395-399.
- Gibler, Douglas M. en Meredith R. Sarkees, 'Measuring Alliances: The Correlates of War Formal Interstate Alliance Dataset, 1816-2000', *Journal of Peace Research* 41 (2004) 2, 211-222.
- Gulick, Edward V., *Europe's Classical Balance of Power. A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft* (New York 1955).
- Haas, Mark L., *The Ideological Origins of Great Power Politics, 1789-1989* (Londen 2005).
- Jarrett, Mark, *The Congress of Vienna and its legacy: War and Great Power Diplomacy After Napoleon* (Londen 2014).
- Jervis, Robert, 'Security Regimes', *International Organization* 2 (1982) 36, 360-368.
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers* (New York 1987).

- Kieswetter, James K., 'French Diplomacy at the Congresses of Troppau and Laibach', *Canadian Journal of History* 4 (1969) 2, 19-48.
- Kissinger, Henry, *A World Restored. Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace. 1812-1822*, (Londen 1957).
- Kocka, Jürgen, 'Comparison and Beyond', in: *History and Theory* 42 (2003) 1, 39-44.
- Kraehe, Enno E., *Metternich's German policy. Volume II, the Congress of Vienna, 1814-1815* (Princeton 1983).
- Kupchan, Charles A., *How Enemies Become Friends. The sources of stable piece* (Oxford 2010).
- Langhorne, Richard, *The Collapse of the Concert of Europe. International Politics 1890-1914* (Cambridge 1981).
- Lentz, Thierry, *Le congrès de Vienne* (Parijs 2015).
- Leonhard, Jörn, *Die Büchse der Pandora. Geschichte der Ersten Weltkriegs* (Munchen 2014).
- Lyons, Martin, *Post-Revolutionary Europe, 1815-1856* (New York 2006).
- Mansel, Philip, *Louis XVIII* (Londen 1981).
- Marjanen, Jari, 'Undermining methodological nationalism: Histoire croisée concepts as transnational history', in: Mathias Albert ea. (red), *Transnational Political Spaces: Agents - Structures - Encounters* (New York 2009) 239-263.
- Mitzen, Jennifer, *Power in Concert: The Nineteenth-Century Origins of Global Governance* (Londen 2013).
- Nichols, Irby C., *The European Pentarchy and the Congress of Verona, 1822* (Den Haag 1971) 31; Philip Mansel, *Louis XVIII* (Londen 1981).
- Nipperdey, Thomas en Daniel Nolan, *Germany from Napoleon tot Bismarck. 1800-18667* (New Jersey 1983).
- Paquette, Gabriel, 'Introduction: Liberalism in the Early Nineteenth-century Iberian World', *History of European Ideas* 41 (2015) 2 152-165.
- Pilbeam, Pamela, *Themes in Modern European History 1780-1830* (Londen 1995).
- Ponting, Clive, *The Crimean War* (Londen 2004).
- Reinerman, Alan J., 'Metternich, Alexander I, and the Russian Challenge in Italy', *The Journal of Modern History* 46 (1974) 2, 262-276.
- Rendall, Matthew, 'Russia, the concert of Europe, and Greece, 1821-29: A test of hypotheses about the Vienna system', *Security Studies* 9 (2000) 4, 52-90.
- Rich, Norman, *Great Power Diplomacy. 1814-1914* (New York 1992).
- Richardson, Louise, 'The Concert of Europe and Security Management in the Nineteenth Century', in Helga Haftendorn, Robert O. Keohane en Celeste A. Wallander (ed), *Imperfect Unions: Security Institutions over Time and Space* (Oxford 1999).
- Rothstein, Robert L., *Alliances and Small Powers* (New York 1968).
- Schroeder, Paul W., *Metternich's Diplomacy at Its Zenith* (Austin 1962).
- Schroeder, Paul W., *Systems, Stability and Statecraft. Essays on the International History of modern Europe* (New York 2004).
- Sheehan, Michael, *Balance of Power. History and theory* (New York 1996).
- Singer, Melvin en David J. Small, 'Formal alliances, 1815-1939. A Quantitative Description', *Journal of Peace Research* 3 (1966) 1, 1-32.

Sked, Alan, *Metternich and Austria. An Evaluation* (Londen 2008).

Slantchev, Branislav L., 'Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium', *Security Studies* 4 (2006) 14, 565-606.

Späth, Jens, *Revolution in Europa 1820-23. Verfassung und Versungskultur in den Königreichen Spanien, beider Sizilien und Sardinien-Piemont* (Keulen 2012).

Stites, Richard., *The Four Horsemen Riding to Liberty in Post-Napoleonic Europe* (Londen 2014); Jens Späth, *Revolution in Europa 1820-23*, (Londen 2014).

Veve, Thomas D., 'Wellington and the Army of Occupation in France, 1815-1818' in: *The International History Review* 11 (1989) 1, 98-108.

Vick, Brian, *The Congress of Vienna. Power and Politics after Napoleon* (Cambridge 2014).

Walker, Mack, *Metternich's Europe* (Londen 1968).

Webster, Charles, *The Congress of Vienna. 1814-1815* (Londen 1934).

Werner, Michael en Bénédicte Zimmermann, 'Beyond Comparison: Histoire Croisée and the Challenge of Reflexivity', in: *History and Theory* 45 (2006) 1, 30-50.

Yamada, Norihito 'George Canning and the Spanish Question, September 1822 to March 1823', *The Historical Journal* 52 (2009) 2, 343-362.

Zamoyski, Adam, *Rites of Peace. The Fall of Napoleon & The Congress of Vienna* (Londen 2007).

Zinnes, Dina A., 'An Analytical Study of the Balance of Power Theories', *Journal of Peace Research* 4 (1967) 3 270-288, aldaar 274.

Primair bronmateriaal

Constitution Política de la Monarquía Española. Promulgada en Cádiz á 19 Marzo de 1812, (1812) Art. 1-2.

'Treaty of Union, Concert and Subsidy between Austria, Great Britain, Prussia and Russia, signed at Chaumont, 1 March 1814', in: Clive Parry (red), *The Consolidated Treaty Series. Vol 63. 1813-1815* (Londen 1969) 83-89.

'Traité entre la Grande-Bretagne et l'Autriche, conclu á Paris le 20 Novembre 1815', in: Clive Parry (red), *Consolidated Treaty Series Volume 65. 1815-1816* (New York 1969) 296.

Ferdinando I, 'Boodschap van den koning aan het parlement, gedagteekend, 8 december, 1820', in: *Verhaal der staatkundige en militaire gebeurtenissen te Napels, in 1820 en 1821 voorgevallen, gerigt aan Z.M. den Koning der beide Sicilien: met aanmerkingen en ophelderingen omtrent het gedrag der Napolitanen in het algemeen en dat van den schrijver in het bijzonder, gedurende dit tijdvak: gevolgd door eene verzameling van meestal onuitgegevene bewijsstukken* (Amsterdam 1822) 105-106

Chateaubriand, François-René de, *Memoirs from Beyond the Tomb* (Londen 2014).

